الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون

الحمد للہ کہ کتاب مستطاب دیوان لاجواب پسندیدہ

حضرات صوفیہ کرام و بزرگان عظام

یعنی

دیوان نیاز بے نیاز

رحمۃ اللہ علیہ

بترتیب جدید و اضافہ و اجازت خلف الصدق و صاحب سجادہ حضرت قطب عالم

مدار اعظم نیاز بے نیاز حضرت شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

بماہ شوال المعظم سنہ ۱۳۱۳ ہجری

در مطبع انوار احمدی واقع الہ آباد مطبوع گردید

دفعہ اول ایک ہزار جلد قیمت فی جلد عہ

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ

الحمد للہ کہ کتاب مستطاب دیوان لاجواب پسندیدہ

حضراتِ صوفیہ کرام و بزرگانِ عظام

یعنی

دیوان نیاز بے نیاز

رحمۃ اللہ علیہ

بترتیب جدید و اضافہ و اجازت خلف الصدق و صاحب سجادہ حضرت قطب عالم

مدار اعظم نیاز بے نیاز حضرت شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

بماہ شوال المعظم سنہ ۱۳۱۳ ہجری

در مطبع انوار احمدی واقع الہ آباد مطبوع گردید

دفعہ اول ایک ہزار جلد قیمت فی جلد ۸/

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مناجات حضرت نیاز قدس سرہٗ

الٰہی بحق نبی انام — علیہ الصلوٰۃ و علیہ السلام

بحق امام علی مرتضیٰ — وصی نبی و ولی خدا

بحق بتول کہ زہراست او — نثار جہان را ویست آبرو

بحق امام حسن مجتبیٰ — جگر گوشۂ شاہ مشکل کشا

بحق امام شہیداں حسین — شہادت ازو یافتہ زیب و زین

بحق امام شہ دین و داد — کہ نامش علی ہست و زین العباد

بحق امام کہ باقر خطاب — شنیدیم او را ز روی کتاب

بحق امام کہ او جعفرست — بصدق و صفا خلق را رہبرست

بحق امام کہ موسیٰ ست نام — ازو یافتہ شرع و دین انتظام

بحقِ امامِ علیِ رضا　　لقب ضامن و ثامن آمد ورا

بحقِ امامِ محمد تقی　　که دینِ نبی شد از و منجلی

بحقِ امامِ نقیِ رہنما　　شفیعِ خلائق بروزِ جزا

بحقِ امامِ حسن عسکری　　که سوی حقیقت کند رہبری

بحقِ امامی که مہدیست آن　　جہان منتظر کی شود او عیان

بحقِ ہمہ ذُرّیاتِ رسول　　که ہستند شان جملہ اہلِ قبول

بحقِ محبان و اشیاعِ شان　　بحقِ غلامان و اتباعِ شان

بحقِ بناے که بیت الحرم　　بود نامِ او کعبة الله ہم

بحقِ ملائک که بر انقیاد　　کمر بستہ اند از سرِ اعتقاد

بحقِ صحائف که بر انبیا　　بتعلیمِ خلق آمدہ از سما

بحقِ ہمہ اولیا انبیا　　که بودند شان خاصگانِ خدا

بحقِ کسانے که با مصطفےٰ　　شہادت گرفتہ اند در غزا

بحقِ کسانیکه با مرتضےٰ　　رفاقت نمودند اندر وغا

بحقِ شہیدانِ دشتِ بلا　　که دادند جان در رضای خدا

بحقِ شہنشاہِ دین غوثِ پاک　　نوازندہ از سمک تا سماک

بحقِ غلامانِ این بارگاہ　　که ہر فرد فرد ست عالم پناہ

بحقِ کسانیکه دیوانہ اند　　بشمعِ جمالِ تو پروانہ اند

بحقِ حریفانِ رندانه وش
که از جامِ عشقت شده باده کش

بحقِ قلندر وشانِ خاکسار
که دارند از سلطنت ننگ و عار

بحقِ مشایخ که در راهِ دین
نجومُ الهدی اند و شمسُ الیقین

بحقِ کسانی که در علم و فضل
بترویجِ دین عمر کردند بذل

بحقِ کریمانِ دینِ مبین
که هستند دین را نصیر و معین

بحقِ ضعیفانِ پیرانه سال
که دارند در پارسائی کمال

بحقِ جوانانِ اهلِ صلاح
علیهم تفتّحتُ بابَ الفلاح

بحقِ همه مؤمنانِ جهان
که بر دین و ایمان شده مرگشان

گناهانِ ما را ببخش ای کریم
که انّی لئیمٌ و انت الکریم

همه مشکلاتی که داریم ما
بفضلِ خود آسان بکن ای خدا

رهانیده کشتی نوح را
ز آفاتِ طوفانِ عالم ربا

بگردابِ آفات اُفتاده ایم
نباشی اگر نا خدا چون رحیم

صرفنا اللیالی و ایامها
من العمر بالمعصیة والهوا

نگاهے بما ای خدا برفگن
لقد انقضی العمر طال الحزن

ز تلبیسِ ابلیس ناچاره ایم
به تبعیتِ نفسِ امّاره ایم

نجاتم ده ای خدا زین بلا
بکن دور این نفس و شیطانِ ما

مراداتِ یارانِ این انجمن
برآور بلطفِ خود ای ذوالمنن

سپر احتیاجے که دارند پیش ‌ ‌ ‌ روا کن خدایا باحسان خویش

بارباب ایمان کشا باب رزق ‌ ‌ ‌ که مفلس نمانند ایشان بصدق

شفا ده مریضان اسلام را ‌ ‌ ‌ برایشان کشا باب انعام را

بکن از سر دینداران ادا ‌ ‌ ‌ تمامی فرائض بلطف و عطا

نگهدار بر حال اهل سفر ‌ ‌ ‌ که در ره نیابند نقص و ضرر

کسانیکه محزون و افسرده اند ‌ ‌ ‌ بحب علی نیز غم خورده اند

ترحم علیهم رؤف العباد ‌ ‌ ‌ اَجِرهُم مِنَ النّار یومَ التّناد

کسانیکه کردند خود را خراب ‌ ‌ ‌ بنعمای آل رسالت مآب

تفضّل علی حالهم یا کریم ‌ ‌ ‌ باحسانک المستمرّ القدیم

بده مومنان را تو فتح و ظفر ‌ ‌ ‌ بکن کافران را ذلیل و بتر

علامات کفر از جهان دور کن ‌ ‌ ‌ همه کافران را تو مقهور کن

بدین نبی رونقے ده تمام ‌ ‌ ‌ که بر شرع قائم شود خاص و عام

بده حاکمان را تو توفیق خیر ‌ ‌ ‌ که ایشان نیابد ضرر یار و غیر

تفضّل علی جماعة المومنین ‌ ‌ ‌ لئلا یکونوا من الضّالین

خصوصاً بحال من زاهدین ‌ ‌ ‌ که جز تو نخواهم بدنیا و دین

رهائی مرا ده ز چنگ بلا ‌ ‌ ‌ بلائی که بر پاست بر ما ز ما

بده قوت دل ز دین خودم ‌ ‌ ‌ قوی سینه کن از یقین خودم

ز نورِ هدایت چراغم فروز
شبِ تارِ ما را بکن همچو روز

منم در جهان پرگنه عیب کوش
همه عیبِ من پوش ای عیب پوش

وضیعت عمری بطول الامل
وکنتُ سطرتُ السود والعمل

کهول و ظلوم و جهول چنان
که گویند بیندگان الامان

بسا گمرهان از تو ره یافتند
بریدند از آن خود بتو ساختند

چه باشد مرا هم کنی رهبری
که گردم ز هر عیب و نقصان بری

بدر خرقه و ورد و مکر و فریب
که بر فقر کی بخشد این جامه زیب

لسانی مع القلب فی الاعتراف
بسوء الخصائل و بالاعتساف

بقیدِ تن و بندِ جسمم اسیر
منم پای در گل توئی دستگیر

توئی دادرِ داد فریادرس
توئی بیکس و ز در راز و ر کس

توئی شاهدِ بزمِ کون و مکان
توئی نور بخشِ زمین و زمان

منم بندهٔ پرگنه شرمسار
توئی آفریننده آمرزگار

فان لم تکن لی شفیق رفیق
اکن فی محیط البلایا غریق

منم ماهیِ قلزمِ بیکران
که افتاده ام در سرابِ جهان

بخشکی همه عمر سر کرده ام
در امواجِ خاکی بسر برده ام

ببر سوی بحرِ خود از این سراب
که دریای تا شوم غرقِ آب

درِ معرفت بر دلِ من کشای
که ناید نظر جز تو ما سوای

وهب من لدنک الضمیر المنیر — فانک علی کل شیء قدیر
بگیر از من ما و من تائیم — که اینست گبری و ترسائیم
خطی بر گناه وجودم بکش — خلاصم بفرما ازین کش مکش
شراب محبت بنوشان مرا — جدا سازان اهل هوشان مرا
ندانم که من کیستم خلق کو — بجز تو ندارم بکس گفتگو
خبر ده الهی مرا زان مقام — که بی صوت میرود آنجا کلام
ز دنیا و دینم همینست بس — نمی دانم و نی مرا هیچکس
تجلی ده ای شعلهٔ نور من — بسوزان بیک جلوهٔ طور من
ز خود بیخودم ساز ای ذوالجلال — فراموشیم ده ز هر قیل و قال
بده تاب ای نور جان بالعجل — ازان پیشتر که بیاید اجل
سحاب تنو مراد و رکن — تنم را ز نورت پر از نور کن
نماند مرا اسم و رسم و اثر — ندارد کسی از نشانم خبر
تو باشی همیشه بملک وجود — شهنشاه و سلطان تخت شهود
بعجز و نیاز من ای بی نیاز — تلطف بفرما و با من بساز

فطوبی لمن قلبه المستنیر
بنور الاله العلیم الخبیر
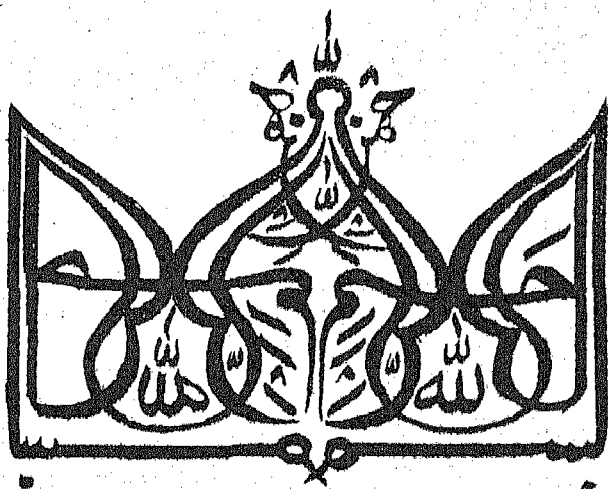
غزل فارسی

ای غنی ذاتِ تو از اقرار و از انکارِ ما
بی نیاز از ما و از پیدائی و اظهارِ ما

ای بهارِ هستیِ ما ای خزانِ نیستی
ای بهارت بی تعلق از گل و از خارِ ما

کنزِ مخفی بود اندر غیبِ مطلق ذاتِ تو
نامِ ما آنجا کجا بود و کجا آثارِ ما

رنگِ بیرنگیست اصلِ رنگهای رنگ رنگ
نورِ بیرنگی به از نیرنگیِ انوارِ ما

هستیت خود بحرِ مواجیست ناپیداکنار
قطره باشد یا نمی زان بحر این انهارِ ما

ما که باشیم از خودی در حضرتت دم بر زنیم
ای کم از کم رد بر رویت اینهمه بسیارِ ما

عینِ هستیِ خود توئی پس از تو چون منکر شویم
حجتِ هستیِ تست این هستیِ انکارِ ما

کی رسد شاهینِ فکر اندر هوای اوجِ تو
بیپر و بالست آنجا طائرِ طیارِ ما

از چه رو دستِ نگه تا پایهٔ کنهت رسد
تابِ دیدارت ندارد دیدهٔ ابصارِ ما

کی رسائی یابد اندر حضرتِ تو چون و چند
گرچه زنهار دقت و گرمی بازار ما

فرض کردم که حجابِ نور و ظلمت دور شد
در حریم قدسِ تو ممکن نباشد بار ما

خارج از عقل و قیاس و فهم جمله خاص و عام
دور از آن کی که باشد جمله افکار ما

نی یکی گنجد در آنجا نی دوئی گفتن رواست
بسکه هست عالی ز اطلاق کم و بسیار ما

نسبتِ تنزیه و تشبیهش نمودن نا سزاست
کی سزد این قیدها در ذاتِ بحت یار ما

اعتبارات و اضافاتی که آید بر زبان
نیست در هستی صافش کو بود دلدار ما

عینِ ادراک است عاجز یافتن از ادراکِ او
کار ما عجز است آخر کار در سر کار ما

حیرت اندر حیرت آمد حیرت اندر حیرت است
هست با حیرت ز سر تا پای کار و بار ما

گنگ میگردد زبانِ اهل عرفان زین مقام
ما عرفناک گفت اینجا سید ابرار ما

داده ام از ذاتِ احدیت نشانت آنها
چشمِ دل بگشا و بنگر معنیِ اشعار ما

ای نهان در کنجِ غیب از دیدهٔ ابصار ما
نیست جز تو کس عیان در کوچه و بازار ما

خود نقابِ روی او مائیم دیگر هیچ نیست
گر براندازد ز رویش گم شود آثار ما

گر به هفتاد و دو ملت جامِ وحدت در دهد
دور گردد اختلافات و این همه تکرار ما

در مقامی کو نماید روی خود بی پرده‌ای
کی بماند دین و کفر و سبحه و زنار ما

بر لبِ جوی جهان یا ساز و برگی تازه‌ای
هر زمان آید خرامان سرو خوش رفتار ما

چشم ما را یک نگه نرگسِ مستش فتاد
بیخود و دیوانه مست فرزانه و هشیار ما

چون بگوشش آمد صدای نغمهٔ قولِ الست
میزند بانگِ بلی هر ریشه و هر تارِ ما

در شناسائی چسان آید رخِ زیبای او
تابِ دیگر میدهد هر لحظه بر انظارِ ما

روی خود یکدست گو بینیم در احمد هزار
موجبِ کثرت بود آئینهٔ بسیارِ ما

رائی و مرآت و مرئی تجلی یک ذاتِ اوست
عقل حیرانست در صنعتگریِ یارِ ما

خود توئی ناظر توئی منظور ای جانِ جهان
پس چرا باشی نهان از دیدهٔ نظارِ ما

هستیت ماریست بر گنجِ جمالش ای نیاز
گنج می آید بدست ار کشته گردد مارِ ما

خود تجلی کرد بر خود آن بتِ عیارِ ما
شاهدِ رمی خود آمد یارِ گل رخسارِ ما

مقتضای حسن باشد جلوه گر بودن بخود
مهر و مه در آئینه بین شاهدِ گفتارِ ما

یارب این روی نکو تا بالست یا افسون و سحر
گر طلسم جادوش دیوانه شد هشیارِ ما

موی او گیسوی مشکینست یا دکانِ عطر
شد پر از بوی دلاویزش سرِ عطارِ ما

حسن خود نگذاشت تا بیند بسویِ ما سوا
تا بیاید سوی ما آن یارِ خوش رفتارِ ما

لیکه مجمل یک نگاهی سویِ ما هم کرده بود
گو باستثنا نکرده رو باستحضارِ ما

مختفی در ذاتِ او بودیم چون روغن بشیر
سرِ خود میدید و آمد بر سرِ اسرارِ ما

در ازل چون برق بگذشت از رهِ ملکِ ظهور
دید بالاجمال نقد و جنسِ این بازارِ ما

بود شاخ و برگ و گل در تخمِ ذاتش مندمج
در تماشای خودش شد سیرِ این گلزارِ ما

بی تعین بود کنزِ مختفی اندر کنجِ غیب
در تعین آمد آن گنجینهٔ اسرارِ ما

جلوهٔ نوری نمود و نورِ احمد نام ساخت | پس بود احمد احد از روی این گفتار ما

از یقین اول دو وحدت بیانی کرده ام
ای نیاز آور بگوشش این گوهر شهوار ما

بہ بستانِ تجلی گلعذاری کرده ام پیدا | سراپا دلکشے رنگین نگاری کرده ام پیدا
قیامت قامتی بالا بلای آفتِ جانے | بتی غارتگرِ دین سحرکاری کرده ام پیدا
نگارین کافری زاهد فریبی عشوه پردازی | عجائب دلربائی طرفه یاری کرده ام پیدا
جدائی نکته دانی طبع موزونی سخن سنجے | سر دیوانِ حسنی خوش شعاری کرده ام پیدا
بیا جانان تماشا کن چراغانِ تن سوزان | بداغستانِ دل رنگین بهاری کرده ام پیدا
جگر آتش دل آتش سینه آتش دیدہ ہا آتش | باین ہر چار آتش کاروباری کرده ام پیدا
گذارِ کاروانِ بختِ دل از سینه می جستم | رہش از دیدهٔ خونبار باری کرده ام پیدا
دل و جان را عزیز از بهرِ آن دارم که اینهارا | بگردِ روی جانان جان نثاری کرده ام پیدا

سر و سامانم از عجز و نیاز و بیخودی خواست
بزورِ ناتوانی حالِ زاری کرده ام پیدا

بملکِ هستیِ خود شهریاری کرده ام پیدا | درونِ گردِ تن من شهسواری کرده ام پیدا
برافگندم نقاب از رخ رها کردم تعین را | بزورِ بیخودی یک اختیاری کرده ام پیدا
بلغزش بود هر از بہر پائی پای تنِ خاکی | زبی پائیش پای استواری کرده ام پیدا
زدم صد چاک بر کوه دلم از تیشهٔ محنت | به تنهائی نشینی طرفه غاری کرده ام پیدا

بمعیارِ ریاضت نقدِ ہمت رانکو دیده
پراز دُرہای شہوار ست دامانم بحمد اللہ
عزیمتہا ہمیکردم کہ شیطان برطرف گردد
بصیدِ باسواشاہینِ ہمت کی فرود آرم
مکان در لامکان دارم نشانم بی نشانیہاست
شنا در ماندم اندر بحرِ بیت وجوی یک عمری

پسند خاطر دلہا عیاری کرده ام پیدا
چنین دولت ز چشم اشکباری کرده ام پیدا
ز یک دانی ویک بینی حصاری کرده ام پیدا
با وجِ قدس بہر او شکاری کرده ام پیدا
برون از چرخ دارم من دیاری کرده ام پیدا
رسید ستم بخود باری کناری کرده ام پیدا

شنا کردن درون بحر بیحد سخت مشکل بود
بیازدی نیاز و عجز کاری کرده ام پیدا

امشب الست کہ زد حلقہ جہان بر در ما
در شبستان جہان بر مثل شمع سحر
چکد از ابرِ مجازم رشحات تحقیق
زاہدا جام طہور از پی فردا بردار
نظرِ حضرتِ عشقت بسوی فقرا
اوج گیرائی ما بین کہ فضای ملکوت
فکرِ ہرکس نرسد مغزِ سخن رای دل

نیّرِ نور خدا کرد طلوع از برِ ما
سیلی زد غست مہ چاردہ یا اخترِ ما
قلزم دید حقیقت شده چشم ترِ ما
جرعہ نوش کن این دم زمی ساغرِ ما
کہ نہاد افسرِ شاہی جہان بر سرِ ما
جملہ در سایہ شد اندر تہِ بال و پرِ ما
تنگہ شیشہ گران کو و کجا گوہرِ ما

تا نیاز از خودی خود زہی سوزان باش
ہمچو اسپند با تشکدهٔ مجمرِ ما

دی پای بند دین مجازی بُدیم ما
اینک هم قدم بکعبهٔ حقیقی زدیم ما

اسلام را گذاشته در عشق آن صنم
مسجد خراب کرده بدیر آمدیم ما

از تابهای اشعهٔ حسن جمال یار
از پای تا بسر همه آتش شدیم ما

صد شیشهٔ توهم کثرت شکسته ایم
تا گشته در معارف حق اوحدیم ما

ذات و صفات ما همه شد سوی اوست
از هر جهت بهر جهتش مستندیم ما

پیداست سر عشق ز بطن بطون من
از مهرِ طفل مهر فلکش والدیم ما

بیباک گشته ایم ز شور جهان نیاز
دست از خودی فشانده ز خود بیخودیم ما

دین مغان گرفته و خوش کافریم ما
مستیم و میکشیم و ز خود بدریم ما

از فرقهای تفرقه بس منکریم ما
با جمع اهل جمع موافق تریم ما

دانا کُشیم و دشمن عقلیم بالیقین
گردن زن تن و دل و جان پروریم ما

رندیم و بیخودیم و ز خود آشنا نه ایم
وز خطرهای وهم صفا خاطریم ما

از جلوهای حسن بچشم نگاه دل
در سخت حیرتیم و بلا ششدریم ما

از تابش شعاع جمال و جلال یار
آتش گرفته از کف پا تا سریم ما

باکی ز پرسش نیالم نیاز نیست
جان را بکف نهاده و خوش بیسریم ما

بمرآت جهان همه جانان روی زیبارا
برنگ دیگر و شانِ دگر هر پیر و برنارا

انیسِ اهلِ ایمان هم شده هم یارِ ترسایان
بنای کعبه را هم ساخت هم دیر و کلیسا را

به پشتِ پارسایان بارِ تقوی برنهاد دست او
بجانِ میکشان انداخت مهرِ جام و صهبا را

به نورِ آفتابِ روی او هر ذره تابانست
نه تنها ماهِ کنعانی که بنموده زلیخا را

بتقوی خرقه و خاکساری کرده ارزانی
بجمعی تاجِ فغفوری و جاه و حشمتِ دارا را

بهر ملکی و گرایی در سری دیگری دارد
بهر طرفی معین ساخته افواجِ اسما را

نیازا از فیضِ جودِ اوست پر معمورهٔ عالم
که از تحت الثری بنواخت تا فوق الثریا را

الا یا ایها الساقی بنوشان جامِ می ما را
گرفتستم زده عشقی سر از پا و ز سر پا را

سراپا بیخودم گردان ز قیدِ هستیم برهان
چه در بندِ خودی یافتم جمله بلاها را

بپای بندِ هستی سخت عقدِ مشکلی دارد
که مشکل می‌نماید حلِّ او هر پیر و برنا را

درین مشکل‌کشائی بازوی حکمت چه کار آید
نمی‌بینم توانائیش الّا جامِ صهبا را

بیا و جلوه‌گر شو بر دلم ای راحتِ جانم
دگر نپسند بر من وعدهٔ امروز و فردا را

سر و دل یک یک تن مهیا دارم و لیکن
گزیری نیست گر ناپسند آن شاهِ زیبا را

بپروایم چه پروائیست آنکس را که بی‌پرواست
نه یارم در جنابِ اوست نه یارست پروا را

نهادی داغِ دل در سینه مهتابِ شب‌افروز
برافگندی ز عارض چون نقابِ لعبتِ و تا را

چه بیصبریست یارب وین چه بیتابی که من دارم
مبادا این حالتم هرگز بقسمت گبر و ترسا را

بشبهای فراقِ تو و در روزِ ان هجوری
اگر بیند مرا صد پاره گردد سینهٔ خارا

نیاز و انکسار و عجزِ من از حد گذر کرده
بده یکذرهٔ بارِ بدرگاهِ خودم یارا

بیا ای ساقیِ زیبا و پُر کن جامِ صهبا را
پیاپی ده بکامِ تیز گردان زمانا را

جمالِ حسنِ روی خود بمشتاقانِ خود بنما
برافگن از رخ و عارض نقابِ لعبتِ زیبا را

گدا و بینوایم بی‌سر و بی‌برگ و سامانم
نخواهم ملکِ اسکندر نه جاه و حشمتِ دارا را

غمِ هجران مرا کشت و قیامت بر سرم آورد
بیا بنگر بحالِ ما و بنشان فتنه برپا را

شب انگور آمد اندر چشمِ من رحالِ مخموری
بجیبِ آسمان دیدیم چون عقدِ ثریا را

بگوشم کی کند جا وعظ و پندِ واعظ و ناصح
که در مستان نباشد قدر و عزت مردِ دانا را

نیاز اندر طریقِ خاکساری خوشتر آن باشد
شود دلدارت آخر نرم گو سخت‌ست چون خارا

پس جامهٔ خون گشتهٔ شمشیرِ جفا را
پیراهنِ سرخ است لباسِ شهدا را

یک تاختنِ دیدهٔ چیز خست سیه لو
نظارگیِ ابروی خمدارِ شما را

اندر بغل آورده ام اینک دلِ بریان
تا با سگِ کوی تو کنم پیشکش مدارا

گیسوست بروی تو و یا شب برخِ روز
یا اسودِ زنگیست بهم ترکِ خطا را

مستِ میِ نابِ تو بهوش آمدنی نیست
لا تخبرنی من کان یسکی من کان سکارا

چون شمع سراپا بسر گریه و آهم
من نارِ کبد صرتُ دخانا و شرارا

روزی بتماشای رخش جوش زد من
اجریتُ من العین عیونا و بحارا

هر قطرهٔ اشکی که فرو ریختم از چشم
قد کان من القلب مذاباً و منارا

چو دید سرشکم شفقی گفت بیاران
هان دور کنید این کس پر مکر و دغا را

زین پیش کسی اشک بدین رنگ ندیده
در دیده مگر از کف من رنگ حنا را

یارب چه کنم چاره خود هیچ ندارم
این زندگی تلخ بمن نیست گوارا

رحمی به نیاز ای شه بیداد و ستمگر
تا کی ندهی داد بفریاد گدا را

ای دل بگیر دامن سلطان اولیا
یعنی حسین ابن علی جان اولیا

ذوقی دگر بجام شهادت ازو رسید
شوقی دگر بمستی عرفان اولیا

چون صاحب مقام نبی و علیست او
هم فخر انبیا شده هم شان اولیا

آئینهٔ جمال الٰهیست صورتش
زان رو شده است قبلهٔ ایمان اولیا

تا کرد صرف حق سر و سامان هستیش
گوی سبق ربوده ز میدان اولیا

روی نکوش مطلع صبح سعادتست
سیمای اوست شمع شبستان اولیا

دارد نیاز حشر خود امید با حسین
با اولیاست حشر محبان اولیا

عشقت الست کزو نام و نشانم باقیست
گرچه فانی شده ام ذکر و بیانم باقیست

گوهر هستی من گرچه حباب آسا هست
ذات حق کان من و بحر روانم باقیست

محفل ساغر و می مطرب و نی آخر گشت
مستی و وجد دل رقص کنانم باقیست

شعلهٔ نور تم بر دلِ طورم تابید ‌‌ — سوختم خاک شدم سوزشِ جانم باقیست

گر نماندیم درین دیر چه باکست نیاز
کز ازل تا ابد جانِ جهانم باقیست

رفتم اندر تهِ خاک اُنسِ بتانم باقیست ‌‌ — عشقِ جانم برِ بود آفتِ جانم باقیست
سر و سامان و وجودم شرر عشق بسوخت ‌‌ — زیرِ خاکستر دل سوزِ نهانم باقیست
کار و انم همه بگذشت ز میدانِ شهود ‌‌ — همچو نقشِ کفِ پا نام و نشانم باقیست
هستیم جمله خیالیست بمثالِ سراب ‌‌ — بالیقین من نیم و وهم و گمانم باقیست

طمعِ فاتحه از خلق نداریم نیاز
عشقم اندر پس من فاتحه خوانم باقیست

خیالِ دوست در دل آنچنانست ‌‌ — که عالم جمله از چشمم نهانست
اگر خواهم که بینم خویشتن را ‌‌ — همین بینم که جانانم عیانست
ببین در دیده‌ام با چشمِ تحقیق ‌‌ — حقیقت را مجازم نزد بانست
وُجُودُ الْکُلِّ عِنْدِی فِی خَیَال ‌‌ — نمودِ ماسوا وهم و گمانست
بدانی هستیست این عالم آشوب ‌‌ — عدم شهریست کو در ما الامانست
اگر دانی که هر شی هست لاشی ‌‌ — بدان که هر مکان هم لامکانست
دلا سرِ حقیقت کس نداند ‌‌ — مگر صاحبدلے کو رمزدانست
باین و آن نشانِ او مجوئید ‌‌ — که بیرون ذاتِ او از این و آنست

نیاز این گفتگو از من مپندار
که نی گفتار نای راز ماست

یار ما را هر زمان نام و نشانِ دیگرست
کُلَّ یَومٍ صورتش در شکل و شانی دیگرست

در طلسم خلق بر گنجِ رخش گیسوی او
هر طرف مارِ سیاهی پاسبانی دیگرست

راهِ او از طالبِ دنیا و دین کی سر شود
طیِ راهِ عشق کارِ کاروانی دیگرست

من نه تنها جانفشانی پیشِ جانان کرده ام
بر سرِ هر تارِ مویش جانفشانی دیگرست

از اسیرانِ هوای حورِ جنت نیستم
بلبلِ عشقم مکانم آشیانی دیگرست

فارغ از سود و زیانِ دین و دنیا گشته ام
عاشقِ غمدیده را سود و زیانی دیگرست

دیده بر دیدارِ جانانست ما را دمیدم
سینه ام مجروح هر دم از سنانی دیگرست

بندهٔ عشقم ندارم آرزوی نام و ننگ
آرزوهای چنین کارِ کسانی دیگرست

مرغِ جانم کی فرود آید به بستانِ ارم
مرغزارِ مرغِ جانم بوستانی دیگرست

من جهانی غیر ازین هر دو جهان بگزیده ام
خارج از هر دو جهان ما را جهانی دیگرست

جسم و جانِ کاملان هنود مثالِ ناقصان
عاشقانِ عارفان را جسم و جانی دیگرست

فیضیاب از بارگاهِ شیخ عبدالقادرم
زین جهت ما را راهِ فقر شانی دیگرست

سرِّ عشقش در بیان کس نیاید ای نیاز
این چنین اسرار را شرح و بیانی دیگرست

دمی که صانعِ تقدیر طینتم بسرشت
سرشت خاکِ مرا با شرابِ صافیِ چشت

بلوحِ طالعِ هر کس نوشت کردارے
بسر نوشتِ منِ بنده نقشِ عشق نوشت

درونِ سینهٔ من ره بسوی خود آراست
نه راهِ کعبه و هم نی کلیسیا نه کنشت

بنورِ آتشِ مهرش دلم فروزان شد
برنگِ لعل برآمد بسوی خلق انگشت

ز رنج و راحتِ هستی گذشته ورجائے
رسیده ام که در آنجا نه دوزخست و بهشت

نیاز را بمقامی که حق عطا فرمود
برابرست درِ بے بها بریزه خشت

مبارک بادت ای دل گشت بینا دیده کورت
نمایان شد بهر سو جلوتِ یارِ نکو صورت

عجب کیفیتی دارد نگاهِ یارِ میخوارت
که در مستی و مدهوشی درآمد جانِ مخمورت

قیامت غلغل و غوغاست در جوش و خروشِ تو
که یکسر گوشِ عالم پر شد از هاؤ هوی شورت

برآید هر چه از دل بر زبان هان فاش گو ای دل
که هشیاران برای بیهشی دارند معذورت

چو رفتی از میان بس خود خدا گشتی انا الحق زن
که شد پیوند جانِ جان و دل حالاتِ منصورت

جوابِ ربِ ارنی لن ترانی نشنوی هرگز
بعشقِ آتشین پردی شده سوزان تنِ طورت

نیاید در نگاهِ تو بجز آن حسنِ بیرنگے
بهر جانب که بینی باشد آن دلدار منظورت

چو خورشیدِ حقیقت شد برون از مطلعِ جانت
مبدل شد بروز روشنی شبهای دیجورت

شرابی خوردی از جامِ لبِ یارِ شکر خواری
سلامت باشت از تلخی هجران جانِ رنجورت

نباشد گر عبادت خالصاً لله ای زاهد
بگو حاصل چه باشد عاقبت زین جنت و حورت

چه تابِ وحدتش پروردهی نیاز دل
فروغی از قدم پیداست اندر شعلِ نورت

رقصم از نغمهٔ ترانهٔ اوست — مستیم از می مغانهٔ اوست

شعله زن در متاع جان و دلم — آتش حسن صد زبانهٔ اوست

مدت هستیش چه می‌پرسی — که ازل تا ابد زمانهٔ اوست

آنکه در دو جهان نمی‌گنجد — در دل دردمند خانهٔ اوست

شاخ و برگ و شگوفه و گل و خار — همه روییدگی دانهٔ اوست

جز خدا نیست دیگری موجود — من و تو حیله و بهانهٔ اوست

باطن و ظاهر اول و آخر — قبلهٔ جانم آستانهٔ اوست

خلق و عالم ز ماه تا ماهی — موجهٔ بحر بیکرانهٔ اوست

صدف چشم و دل که تا باشد — اثر گوهر یگانهٔ اوست

روز و شب رشتهٔ امید نیاز
بستهٔ همت شهانهٔ اوست

حسن روی هر پری عکس حسن روی اوست — رنگ و بوی گلشن خوبی ز رنگ و بوی اوست

هر دل اندر هر زبان در فکر جست و جوی اوست — هر زبان هر دهن در فکر گفت و گوی اوست

منزل هر مشرب و مذهب سر کوی اوست — انتهای راه هفتاد و دو ملت سوی اوست

در حریم کعبه و دیر و کلیسا و کنشت — قبلهٔ جان جهان طاق خم ابروی اوست

بر لب هر جویباری در گلستان وجود — رونق افزای چمن سرو قد دلجوی اوست

فتنه و آشوب جهان شورش و غوغای دل — غلغل و شور دو عالم جمله از هوهوی اوست

بر نیاز ای دوستان از بی نیازی شکوه نیست
زانکه در خویشم سراپا راه و رسم خوی اوست

جان عالم در کمند حلقهٔ گیسوی اوست — عالم جان پای بند پیچ و تاب موی اوست
شاهد اهل نظر حسن و جمال روی اوست — قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست
آنکه صیاد غزالان دل و جان بوده است — ناوک انداز نگاه دیدهٔ جادوی اوست
رهزن ایمان و دین غارتگر صبر و شکیب — عشوه و ناز و ادا و غمزهٔ جادوی اوست
کی خوش آید در سرم بوی گل بستان دهر — سالها شد کین دماغم پر مشام از بوی اوست
بر دلم ای دوستان از کفر عشقش شکوه نیست — زانکه او زنار دار طرهٔ هندوی اوست

عشقبازان حقیقت بی سر اند ای نیاز
چون سر اینها ز چوگانش بجای گوی اوست

ذات حق خورشید و این اعیان ذرات اوست — تابش ذرات ما از عکس اشراقات اوست
از رخ هر ذره تابان نور خورشید ویست — صورت اعیان عالم مظهر و مرآت اوست
ذات خورشید است فی الواقع بهر ذره محیط — در صفات و ذات این پیدا و پنهان ذات اوست
در سحاب نیستی تابان است برق هستیش — ظلمت آباد عدم روشن ز ایماضات اوست
امتداد نقطه اش نقش جهان النقش بست — دفتر آفاق و الانفس نسخهٔ آیات اوست
هم وجوب هم قدم هم وصف امکان و حدوث — در نگاه دیدهٔ بینا همه آلات اوست
ملک تجلی چون معمور از وهست ای نیاز — در مکان لامکان تعمیر عمرانات اوست

دل دستگیر حلقهٔ زلف دوتای اوست
جان پای بند قید کمند هوای اوست

حیرانیم ز حسن رخ دلربای اوست
دیوانگی عقل سرم از بلای اوست

غارتگر قرار دل و رهزن شکیب
شوخی و ناز و غمزه و طرز ادای اوست

شور و فغان و ناله و سوز و گداز و آه
درد و تپش بجان و دلم از برای اوست

از نسخهٔ طبیب نباشد شفای من
دردم هر آنکه داد علاجم لقای اوست

در رشتهٔ مراد من افتاده صد گره
چشم نگه بناخن مشکل کشای اوست

تا آشنای عالم بیگانهٔ جهانست
اندر جهان کسیکه دلش آشنای اوست

سازد بزیر سایهٔ خود شاه دو جهان
آنکس که زیر سایهٔ بال همای اوست

چون بر نیاز جرم وفای تو ثابتست
جور و جفا هر آنچه برو شد سزای اوست

حسن جهان ز حسن رخ دلربای اوست
آب روان گلشنش از جویبهای اوست

گه شاخ و گاه برگ و گهی غنچه گاه گل
بالجمله اینهمه همه نشو و نمای اوست

هر چند ذره ذره ز مهرست کامیاب
تا هم بگردش از پی مهر و هوای اوست

مَن لم یسعه وسعتهٔ ارض و لا سماء
بیت المقدس دل بی شرک جای اوست

ایمان عالم از رخ نورانی ولیست
کفر جهان ز طرهٔ زلف دوتای اوست

باشد ز رخ قبلهٔ یقین همون حیدا
آن کس که ورا حافظهٔ قیدش سوای اوست

چشم دل نیاز کتابانست چون صدف
از آب روشنی دُر بی بهای اوست

کسیکه نهٔ نهانست و در عَلَن همه اوست* ‏—‏ عروسِ خلوت و هم شمعِ انجمن همه اوست

بمصحفِ رخِ خوبان همین نمود رقم ‏—‏ که خط و خال و رخ و زلفِ پر شکن همه اوست

ز سیرِ عشق چو واقف شوی یقین دانی ‏—‏ که قیس و لیلی و شیرین و کوهکن همه اوست

نظر بعیب مکن در طیور باغ وجود ‏—‏ که طوطیانِ چمن زاغ و هم زغن همه اوست

همین صدا بگوشم رساند بادِ صبا ‏—‏ که لاله و گل و نسرین و نسترن همه اوست

شنیده ام بصنمخانه از زبانِ صنم ‏—‏ صنم پرست و صنم هم صنم شکن همه اوست

ز سازِ مطربِ پر سوز این رسید بگوش ‏—‏ که چوب و تار و صدای تنن تنن همه اوست

شنیدِ من همه صدقست و دیدِ من همه حق ‏—‏ که گوشِ من همه اوست و چشمِ من همه اوست

چنان ز خویش برون رفتم و درون گشتم ‏—‏ که دیده و دیدهٔ جانم بجان و تن همه اوست

اگر تو دفترِ اسلام و کفر پاره کنی ‏—‏ یقین شود بتو کین شیخ و برهمن همه اوست

اگر ز قیدِ تعین برون شوی چو نیاز ‏—‏ نظر کنی که درین زیرِ پیرهن همه اوست

نیاز نیست که میگوید این کلام اینجا
قسم بحق که درین وقت در سخن همه اوست

ای دیده چه اندر نظرت آمد و رفت ‏—‏ کز دیدن او یک اثرت آمد و رفت

دانم که خیالت بگذار از شعلهٔ حسن ‏—‏ چون برقِ درخشان ببصرت آمد و رفت

ای دل ز سرت رفت مگر حسن مجاز ‏—‏ صد شکر که این درد سرت آمد و رفت

ای جانِ جهان جانِ من زار و نزار ‏—‏ برلب شد و بر نظرت آمد و رفت

*: [illegible]

این مرده شنیدم بهر قد میوه‌سے تو — گردی شد و در رهگذرت آمد و رفت

صد حیف ندیدست گهی روی مراد — مشتاق تو چندان بدرت آمد و رفت

از آمدنت در بر ما نیست یقین — صد بار نگه چشم بسرت آمد و رفت

ای باد صبا عرض کنش حال نهانه
باشد بجنابش اگرت آمد و رفت

ای دیده ندیدی چه برت آمد و رفت — منظور تو اندر نظرت آمد و رفت

اگر در رهش سرمه نکردی در چشم — حیف است چه کحل البصرت آمد و رفت

چون ابر سیاه است تنت بر تو حجاب — آن بدر منیرت بدرت آمد و رفت

ای نکهت نازک دباریک خیال — ورنه به برت موکمرت آمد و رفت

ای دل نگرت نیست شناسائی یار — کاندر بر تو سیمبرت آمد و رفت

ای سر چه دردی و چه شوری و چه وهم — کارام و درد و سرت آمد و رفت

دانم که نیازم یکشبه سوی تو یار
در کوچهٔ من ماندگرت آمد و رفت

از عتاب تو بجانم چه بلا آمد و رفت — در جفای تو چها بر سر ما آمد و رفت

بر لبم شعر و فغان و بدلم شورش عشق — ناله و آه بهجر تو چها آمد و رفت

بالیقین کرد ستم پیشه ترا مهر رقیب — ورنه صد بار خیالت بوفا آمد و رفت

بجز وفای تو دلم هیچ نکرد است گناه — کین جفا بر سر او از تو سزا آمد و رفت

لنگ شد پای خیالم بشمار ره نیافت
سالها داشته در کوی شما آمد و رفت

عرض کن قصهٔ حال دل مفتون نیاز
پیش او گر بودت باد صبا آمد و رفت

دلا ربودن گوی خدائی آسان نیست
بدون ترک سر این گوی ربائی آسان نیست

بکوی یار ز پا رفتنت نیابی راه
اگر ز سر نکنی پا رسائی آسان نیست

مجرّد از من و تو شو گذر ز بند دوئی
که حق رسیدن ما و شمائی آسان نیست

نخست ترک هوا گیر ورنه ای دل خام
قدم نهادن تو در گدائی آسان نیست

بیا بصیقل توحید زنگ دل بزدای
بتار آئینه چهره نمائی آسان نیست

وضو بخون جگر کن بحکم مفتی عشق
که از جنابت حدث صفائی آسان نیست

تهی ز خویش چونی شو ز پای تا سر خود
وگرنه بوس لب لعل نائی آسان نیست

برون برآر تو خود را ز درمیان مشمار
بهیچ نوع دگر خودنمائی آسان نیست

هزار گونه بدی مندرج بنیکی نفس
ز کید و مکر و فریبش رهائی آسان نیست

بخاک نیستی ای دل بیا و پست بشو
که سربلندی و رفع لوائی آسان نیست

صفات سمع و بصر علم را ز یار بگیر
وگرنه ای دل تا دادن سرپائی آسان نیست

بکش نیاز کنون ما هستی خود را
جز این وسیله بگنجت رسائی آسان نیست

آنکه بر در گهش نیاز من است
شهسوار سمند ناز من است

از ازل تا ابد بجشنِ قدیم — دیده واکرده عشقبازِ منست

آنکه غارت نمود کشورِ دل — چشمِ خونخوارِ نیزه بازِ منست

زینه سعیست صورتِ من — خود حقیقت نما مجازِ منست

گر انا الحق زنم بعید مدان — در حقم گفت حق که رازِ منست

زاهدا کن وضو بخونِ جگر — در سحرت گر سرِ نمازِ منست

درمیانِ جهانِ کهنه و نو — جانِ محمود در ایازِ منست

از صفاتِ منست فقر و غنا — سعیِ خود باز چشمِ آزِ منست

همچو نی شو تهی ز سر تا پا — گر خیالت به نی نوازِ منست

آسمانِ بلند و پستِ زمین — از نشیبِ من و فرازِ منست

شمع روشن شده بنورِ دلم — سوزِ پروانه از گدازِ منست

حسن خود عاشقست و خود معشوق
بروی نازِ خود نیازِ منست

دیده بازی نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت — گرمیِ نظّاره چنانم که دل و جانم سوخت

جلوه کردند بتان در حرمِ کعبهٔ دل — چشمِ جادو نگهان مصحفِ ایمانم سوخت

شررِ آتشِ دل بود نه اشکِ رنگین — کاستینِ من و هم گوشهٔ دامانم سوخت

وای ناکامیِ من از لبِ لعلت تا کی — حسرتِ تشنه‌لبی از چشمهٔ حیوانم سوخت

آه و دودِ منِ جانسوز بردی نرسید — آتشِ عشق چرا همچو سپندانم سوخت

غم بیتابی دل بود هنوزم در پیش — که دگر جلوهٔ نازت سر و سامانم سوخت

شدت محرقهٔ عشق تو هیچم نگذاشت — هم سر دردم و هم خواهش درمانم سوخت

استخوان سوزی ما را سببی پیدا نیست — هان پی شیر دل اینجمله نیستانم سوخت

خواستم گرمی حسن تو بتحریر آرم — همه تن شعله نمط خامهٔ حسانم سوخت

گر مجوشی بخموشی مکن ای شاه نیاز — سر بزا الفت شادت جان غزل خوانم سوخت

مهر رویت نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت — گرمی شعلهٔ حسن تو دل و جانم سوخت

شمع سان بر سر بزمت همه عمرم میسوزد — لیک یک لحظهٔ هجران تو نوانم سوخت

نیست انصاف که بزم تو برافروزد شمع — مهر پرور تصورت بدامانم سوخت

دل مجموع من از غنچهٔ لب بند خوشست — هرزه خندیدن گلهای گلستانم سوخت

سنکه پروانه نمط سوزی و سازی دارم — غلغل و شور سحرگاهی مرغانم سوخت

لاله زار جگرم رشک بهار ارم است — نو بهار عجبی صحن گلستانم سوخت

دفتر دعوی تقدیس ملایک یکسر — شعلهٔ آتش عشق دل انسانم سوخت

گذر قافلها یک نفس آسوده نداشت — تف هم آوارگی گرد بیابانم سوخت

فلک افلاک بسیلاب سرشکم در پیچ — بود تا چشم سهیلست یکم طوفانم سوخت

بلبلم در قفس و دور ز گلشن به بهار — در چمن نغمهٔ مرغان خوش الحانم سوخت

کاروانم همه بگذشت و من واماندهٔ — غم واماندگی از قافله یارانم سوخت

داغِ پرنیست قرارِ دلِ بیتابِ نیاز
جانِ باران گهرِ چشمِ دُر افشانم سوخت

کافرِ عشق ز رسم و رهِ ایمان برگشت — محوِ نظّارهٔ جانان ز دل و جان برگشت

بسکه از چشمِ سیهِ مستِ کسی سرمستم — دلم از ذوقِ میِ ساغرِ دوران برگشت

میتوان از دو جهان از دل و جان برگشتن — مگر از عهدِ وفای تو که نتوان برگشت

دوش از جلوهٔ نازِ تو به صحنِ گلشن — بلبل از نالهٔ درد و گلِ خندان برگشت

نظرِ اهلِ نظر منتجِ کشف و شهود — صوفیِ صافیم از حجت و برهان برگشت

قیدِ مذهب سببِ سلبِ تجرّد تا دید — دلِ بی قید ز هر گبر و مسلمان برگشت

هر که سودای محبت بسرِ زلفِ تو کرد — نقدِ جمعیتِ دل داد و پریشان برگشت

نگهِ لطفِ تو گر سوی نیاز آمد نیست
روزی از رنج و غم و غصه توان جان برگشت

آنچه با باده کشان ساغرِ صهبا میکرد — دورِ چشمِ تو به مخمور دلِ ما میکرد

متنِ سرنوشت که قضا و قدر انشا میکرد — کاش با حاشیهٔ مهر محشّی میکرد

جوشِ عشقت بسرم مستیِ صهبا میداد — دلِ صد آبلهام جلوهٔ مینا میکرد

دیده میساخت بهر جای خیالِ لبت — دلِ نادیده مقامش بسویدا میکرد

چشمِ نرگس بچمن راه که میدید بخدا — گوشِ گل آمدنهای که اصغا میکرد

سحر از آمدنت غنچه خبر داد که گل — نظرِ لطف سوی بلبلِ شیدا میکرد

صانعِ چند و کل این جوهرِ فرد و هنت — کاش میساخت و ز بخشش لبِ من وا میکرد

دستِ بیدادِ تو میگشت جهان را یکسر — باز پامالیِ هر کشته کفِ پا میکرد

چرخ با اینهمه بی‌مهری و بیدادگری — بر سرِ کشتهٔ جورِ تو چه بیجا میکرد

شاد بفرمانِ کسی جان و دل و ایمانم — که مدام از سرِ الطاف تقاضا میکرد

گر شود جلوه‌گر اندر نظرش یارِ نیاز
یوسفِ مصر کند آنچه زلیخا میکرد

دل با آنچه ز اغیار تمنا میکرد — شب در آئینهٔ خود صاف تماشا میکرد

بخرِ یکم حرم و دیر و کلیسا گشت — هر که بیجست ترا وای چه بیجا میکرد

شیشه بود دلم یا که طلسمِ حیرت — که تمثالِ پری جلوه‌گری پیدا میکرد

عین دریاست حبابم به نگاهِ تحقیق — ورنه این قطره چرا شورشِ دریا میکرد

کمیِ قدر مرو افزونیِ جاهش با هم — هر یکی حکمتِ تکریرِ ثنا میکرد

حاصلِ حیرتِ من بود پریشانیِ دل — ناخنِ شانهٔ زلفت چو گره وا میکرد

در برم آبله بود پر از خونابه — تحفهٔ بی سببِ این شورش و غوغا میکرد

دلِ من هیچو سپندان به سرِ آتشِ عشق — در تصورِ نظرش لب به دعا وا میکرد

لبِ میگونِ تو بیساختهٔ مستِ الست — ساغرِ چشمِ تو سر مستیِ صهبا میکرد

قوتِ شاهِ نجف بین که به یک نیم‌نگاه — میکند آنچه به صد نفخ مسیحا میکرد

ای نیاز اینهمه اعجاز کسی میگو هم — که حقش یاد به نزل و دل ما میکرد

ای کاشکی ز تلخیِ هجرم رها کنند / وز شربتِ وصال بدردم دوا کنند

از بنده پروری و نوازش بعید نیست / شاهان اگر نگاه بسوی گدا کنند

آنانکه زیر سایهٔ حسرت مقامِ شانست / در دل چرا تخیّلِ بالِ هما کنند

شوریدگانِ حُسنِ جمال و جلالِ یار / تسکینِ دل بملکِ دو عالم کجا کنند

دیوانگانِ بادیه پیمای عشقِ او / هفت آسمان بچشم زدن زیر پا کنند

آن چشمِ التفات که برحالِ دیگرانست / آیا بود که عشرِ عشیرش بما کنند

بر کشتگانِ چشم و اسیرانِ دامِ زلف / غوری براستا و نگاهی چرا کنند

ما را برو برو دگران را بیا بیا / بر ما جفا و جور بر آنها وفا کنند

در رشتهٔ مرادِ من اُفتاد صد گره / با ناخنِ مژه مگر این عقده وا کنند

جانان بسوی اهلِ نیازت گذار کن / تا جان و دل نثار و فدای شما کنند

وای بر غلطیده در خون که قاتل بگذرد / او چنان مانند بتان وین همچو غافل بگذرد

شسته ام دستان خود از زندگی در بیدلی / کار برجان می فتد چون نوبت از دل بگذرد

جز دمِ شمشیر و نوکِ تیر آن خونخوار کیست / محرمِ دردی که آن برجانِ بسمل بگذرد

نوبتم در ناتوانی تا باین حد سر کشید / آه را هم زور بازو نی که از دل بگذرد

همچو طوفانست پیدا از سرشکِ اشکِ من / می نه بینم کشتیم بر روی ساحل بگذرد

عاشقان را غم عجب مونس بدست اُفتاده است / غم اگر مونس نباشد سخت مشکل بگذرد

داشتم دل یادگار یار آنهم یار برد
کیست یار جان من یارب اگر دل بگذرد

در غم جانان بیا با ما نشین ای عندلیب
کین حیات چند روزه حال شامل بگذرد

اهل دل گویند ما را آفرین با دای نیاز
این نیازم گر بنازد او مقابل بگذرد

گر شبی آن ماه تابان بی محفل بگذرد
حیرتی بر شمع و بر پروانه مشکل بگذرد

آنکه او دل وارداند ای حالت بیدل بپرس
درد بیدل را کسی داند که در دل بگذرد

عاشقان را سوی جانان عشق کامل رهبرست
عاشق ار صادق بود منزل بمنزل بگذرد

آرزویم جز تماشای جمال یار نیست
نیست امکان اینکه در دل وهم باطل بگذرد

فکر بیهودی عبث در خاطرت داری نیاز
کی تواند به شدن زخمیکه از دل بگذرد

بسنت آمد و گلدستهٔ بهار آورد
نشاط و خرمی آماده در کنار آورد

ترانهای طرب نغمهای جان افزا
رباب و عود و دف و چنگ را بکار آورد

فزود مستی و جوش و خروش مستان را
هوای نشاء بر شیخان هوشیار آورد

جفا کشان خزان را خوشی مبارک باد
بهار آمد و گلها بشاخسار آورد

شگفت غنچهٔ دل از هوای فصل بهار
نهال خاطر بیخ بسته برگ و بار آورد

رسید باد صبا سوی بلبل مضطر
قدم موسم گل گشت در قرار آورد

حضور خسرو هندوستان نظام الدین
نیاز جان و دل خویش را نثار آورد

صورتم پست است لیکن معنی دارم بلند — باطنم آزاد و مطلق ظاهرم در قید و بند

راه حق سر کردن آسان نیست جز رفتن به سر — اندرین ره پا بدار ای دل همت مشکل پسند

نیست جز هستی حق پیدا و پنهان در وجود — چشم دل بکشا و بنگر بی‌حجاب ای هوشمند

باطن و ظاهر خود او هست اول و آخر خود او هست — برتر از چند است و چون هم جلوه گر در چون و چند

هم خود او شیخ و برهمن هم خود او دیر و حرم — هم خود او خلد است و رضوان هم خود او نار و گزند

هم خود او است و می و مینا هم ساقی خود او است — هم خود او ملا و واعظ گر نیوشی وعظ و پند

هم خود او معشوق و عاشق هم خود او جنس عشق — هم خود او معبود و عابد در نگاه هوشمند

هم خود او اندر تماشای جمال خود بود — هم خود اندر آتش عشقت سوزان چون سپند

هم خود او مستغرق دریای نیرنگ خویش — هم خود آمد از سرا انکار بر خود ریشخند

هم از خود محجوب گشت و خود ز خود پنهان شده — خود نقاب خود شده بر روی خود خود را فکند

خویش را حق دان و حق بین تا شوی حق حقیقت — طالب حق را نشان دادم ز راه حق پسند

نکتهٔ تحقیق بشنو از نیاز بی‌نیاز
کین همه نقش دو عالم نیست الا نقشبند

دارم ای عشق ز تو منت و احسانی چند — مشکل چند مرا کرده آسانی چند

هر که دلبند تو شد گشت ز هر بند آزاد — خوار و ویران شده در عهد تو زندانی چند

بگدای درت شاه عالم چکنم — تاج بخشان جهانند گدایانی چند

چشم در یزدانم یکجا ابر سحاب — آن همه کان دُر این قطرهٔ بارانی چند

فیضِ دریادلیِ دیدهٔ گوهربارِ منست — جیبِ قلزم شده پرگوهرِ غلطانی چند

اثرِ حضرتِ عشقست که دارم در دل — لاله‌زارِ عجبی رشکِ گلستانی چند

غزلی شسته و رُفته دگری گوی نیاز
که بخوانند و ستایند سخن‌خوانی چند

نیست تنها لغمت ناله و افغانی چند — دارم از سوزِ درون بهرِ تو بُرهانی چند

می برآید شررِ آتشِ هر موی تنم — تا فلک رفت سرِ شعلهٔ نیرانی چند

اشکِ رنگینم از آن جای بچشم دارد — که نثارِ سرِ تست این دُر و مرجانی چند

تا تو آئی بنظر غیرِ تو ناید در چشم — صفِ مژگانست مرا حاجبِ دربانی چند

غمزه و طرز و ادا عشوه و ناز و شوخی — دلبری را چه فراکردهٔ سامانی چند

نیست نرگس بمزارم که ز روی حسرت — خاکم آورده برون دیدهٔ حیرانی چند

غزلی تازه دگر گو بهمین طرزِ نیاز
که بشنوند و برقصند غزل‌خوانی چند

نیست در کوی تو تنها سرِ قربانی چند — فرشِ راهست همه جا مردمِ انسانی چند

استخوانم شده از سوزِ درون خاکستر — شعله زد آتشِ عشقت به نیستانی چند

اثرِ الفتِ زلفت پریشانیِ دل — چون پریشان نشود یار پریشانی چند

نیست آئینه بروئیت متحیّر تنها — صف زده هر طرفی دیدهٔ حیرانی چند

فیضِ محبوبِ الٰهیست که در خطّهٔ هند — خسروانِ دو جهانند گدایانی چند

سزد یا لسنت که جا تم به نیازش برود
سپید مد و در تن من هر نگهش جانے چند

امیر المومنین صدّیق اکبر	امام المسلمین صدّیق اکبر
رئیس العاشقین صدّیق اکبر	انیس العارفین صدّیق اکبر
رفیقِ مصطفیٰ در غارِ تاریک	نبوده غیر این صدّیقِ اکبر
نثارِ ما حضر بر مصطفیٰ کرد	برای کارِ دین صدیق اکبر
ببین اندر کمالاتِ نبوّت	ز اُمّت بهترین صدیقِ اکبر
نبی را داد حق تسکین بمعراج	بآوازِ همین صدیق اکبر
امامِ هر که و مه از صحابه	که شاه ای دل حزین صدیق اکبر
باجماعِ صحابه شد مقرّر	نبی را جانشین صدیق اکبر

نیاز از بهرِ آن مداحش آمد
که بوده هست آنچنین صدیق اکبر

ستمگرا اسیر نعشتم گذر دریغ مدار	بنازکشتهٔ خود یک نظر دریغ مدار
فسانه ایست مطوّل التطاولِ زلفت	سماعِ مختصری زان سمر دریغ مدار
گرفت آتشِ عشقم ز فرق تا بقدم	ز آب پاشیت ای چشمِ تر دریغ مدار
اگرچه لطفِ جوابم اُمید نیست زیار	بلاغ نامه ام ای نامه بر دریغ مدار
اگرچه صیدِ زبونم ولیکن ای صیّاد	مگر فتم پیِ صیدِ دگر دریغ مدار

شنود بیخبر از خویشتن مرا غیبت — خبر ز حال من بی‌نصیب دریغ مدار

بظلمت شب زلفت بغیب افتادم — ز جلوهٔ رخ رشک قمر دریغ مدار

بهار داغ دلم رشک گلشن ارم است — پری رخا سیر باغ غم گذر دریغ مدار

هنوز قابل پیوند چاک جیبم نیست — ز دستکاری خود بخیه گر دریغ مدار

شکیب و تاب و توان همره دلم رفتست — تو نیز بیدل ریانم سفر دریغ مدار

نیاز داری اگر آرزوی دولت فقر
ز صرف ما حضرت تا بسر دریغ مدار

دارد دل دیوانه‌ام سودای لیلای دگر — مجنون طبع وحشیم بگزید صحرای دگر

در هر نظر بنمایدم طرز دگر حسن بتم — هر لحظه بینم جلوه‌ای هر دم تماشای دگر

چون من ز سرتاپای خود صرف تماشا شدم — هیچم نمانده تا کنم حسرت تمنای دگر

تا رفته راه یکقدم طی مراحل کرده‌ام — تا داده جا بر خود ز دست آسوده‌ام جای دگر

در هر شکست در تخلش شستگی شد حاصلم — در هر ره افتادن ز پا در یافتم پای دگر

در حالت نزع نیاز ای یار جان‌بخشم بیا
بهتر نباشد زین علاج ایندم مداوای دگر

میکند با من دلم هر لحظه اظهاری دگر — از درد غم میزند سر هر دم اسراری دگر

بلبل دستان سرای جان ما در هر نوا — میدهد ما را نشان از سیر گلزاری دگر

مینماید هر زمانم محرم اسرار غیب — یار من با طرز نو در رنگ گفتاری دگر

حسن دیگر میشود در هر نگاهم جلوه‌گر
میکند هر دم تماشای رخِ یاری دگر

کی شوم قانع بمهر ماهرویانِ جهان
چونکه اینجا قطره اندازِ بحرِ زخاری دگر

ربِّ ارنی میسراید موسیِ هر موی من
مید هد در هر تجلی جلوه دیداری دگر

چشمِ عالم‌بین چه تاب آرد بخورشیدِ رخش
دیدنِ رویش بود مقدورِ ابصاری دگر

عشقبازانِ حقیقت راست از سر تا قدم
راه و رسمِ دیگر و اوضاع و اطواری دگر

علم رسمی در کنار انداز و گیر از دل سبق
نکتهٔ عشقت کند حل بحث و تکراری دگر

هستم از صبحِ ازل در مستی و جوش و خروش
خورده‌ام من جامِ می از دستِ خماری دگر

ای نیاز از جوشِ مستی یکدمی فارغ نیم
نیست جز با هو و شورم تا ابد کاری دگر

هر چه از سحر و فسون اندر جهان می‌بینمش
جادوِ چشمانِ قتّالِ بتان می‌بینمش

نیست پروای دلم را غیر پروای بتان
فارغ از سود و زیانِ دو جهان می‌بینمش

جنّت الماوای دل کوی بتان دانسته‌ام
زان جهت مستغنی از حور و جنان می‌بینمش

در ازل شغلِ دلم مهرِ بتان می‌بوده است
زین سبب روز و شب اندر کار آن می‌بینمش

طالبا برخیز و رو چون سایه همراهِ نیاز
زانکه در راهِ حقیقت خوشروان می‌بینمش

آنچه از صبح است از روی بتان می‌بینمش
وآنچه از شام است از موی بتان می‌بینمش

هر چه از سحر و فسون آید پدید اندر جهان
غمزهٔ چشمانِ جادوی بتان می‌بینمش

دل بامیدی که گاهی دست بر دامن زند
در تهِ خاکِ رهِ کوی بتان می بینمش

جان بقالب تنگ گشت و تا لبانم آمده
دل هنوز اندر پیِ جوی بتان می بینمش

آگهی کی باشدش از شور و غوغای جهان
روز و شب در شور و هاهوی بتان می بینمش

چون بنا شد این دماغم بیدماغ از بوی گُل
پُر دماغ از بوی گیسوی بتان می بینمش

نیتِ سجده بسوی کعبه چون آرم بدل
سر نهاده سوی ابروی بتان می بینمش

دیر را دانم حرم در پای بُت سر آورم
زانکه وجهُ الله خود روی بتان می بینمش

بُت پرستی کی گذارم ناصحا منعم مکن
آنچه میخواهیش حق سوی بتان می بینمش

زاهدا نامِ صنم گیر از ادب پیشِ نیاز
چونکه از قومِ دعاگوی بتان می بینمش

آنکه بُد سر نهان نورِ عیان می بینمش
هم ز عالم برتر و هم عین آن می بینمش

در مقامِ ذاتِ خود نام و نشان چیزی نداشت
باز در اسم و صفت نام و نشان می بینمش

رتبه اش عالیست از بودن برین کون و مکان
بو العجب هستم که هم در هر مکان می بینمش

در تماشای جهان چون پا نهاد از خلوتش
گر دیگر این و آن خود این و آن می بینمش

گاه صاحب هوش و عاقل واعظ عالم شود
گاه مست اندر سرِ پیرِ مغان می بینمش

گاه با ناز و ادایش شوخ و شنگ و دلربا
در لباسِ گلرخان خوش نوجوان می بینمش

گاه بسمل نیم جان مجروحِ شمشیرِ بتان
شکلِ زارِ عاشقان بس ناتوان می بینمش

گرچه پوشد کسوتِ بسیار در رنگِ هزار
لیک من او را چو یک دانم همان می بینمش

دل که بود اندر تنم پر از نیاز درد و غم
گم شد اندر عشق بی نام و نشان می بینمش

مست گشتم از دو چشم ساقی پیمانه نوش — الفراق ای ننگ ناموس الفراغ ای عقل و هوش

یا رب این چشمیست یا جادو ست کز کیفیتش — همچو دریای محیط این قطره ام آمد بجوش

شد تنم همرنگ با جان جان به تن همرنگ شد — می برد هر جا که خواهد جان بتن خانه بدوش

گفتمش ای جان من ای جان و هم تن خود توئی — گفت فی الواقع ولی در ستر این اسرار کوش

نیست اندر اختیارم ضبط حالت چون کنم — می برآید از درونم منجر وش و منجر وش

دی بدم من شیخ دین و سبحه خوان مسجد نشین — هستم اکنون بت پرست و کافر زنار پوش

زهد و تقوی در فگندم زیر پای آن صنم — مذهبم عشق است و رندی مشربم جوش و خروش

زاهدا بشنو خدا را آنچه میگویم ترا — زهد بمعنی گذار و جام عشق از من بنوش

خدمت پیر مغان بر خود گرفتم فرض عین — کمترین از بندگانش بنده ام حلقه بگوش

بر در میخانه بنشستم بصد عجز و نیاز — گشته ام از بهر یک دو جام می طاعت فروش

عالمی پر شور گشت از غلغل و شورت نیاز
بگذری ای یار من از ها و هو بس کن خموش

پرتو مهر قدیمست این مه تابان عشق — جلوهٔ نور کلیمست آتش سوزان عشق

دود و آه سرکشی از سینهٔ سوزان من — بسم الله باشد بر سر دیوان عشق

عاشقان در بینوائی خسرو بیباکند — شاهی کونین دارد بی سر و سامان عشق

شمع و پروانه بهم دارند ربطِ عاشقی | لیک سنجیدیم سوزِ هر دو در میزانِ عشق

در حریمِ وصلِ جانان در نهادم چون قدم | هستیم را کرد بیرون از درش دربانِ عشق

صبر و دل هوش و سرم چون طاقتِ مهمان نداشت | خود برفت و خانه را بگذاشت با مهمانِ عشق

دارد آزادی ز تقلیدات دهر بیگمان | هر که دارد پای در زنجیر در زندانِ عشق

کافرِ عشقم مپرس از دینِ من ای همنشین | عشق اسلام است و دین و ملک کفرستانِ عشق

فارغ از رسم و رهِ گبر و مسلمان ساخته | مرحبا صد مرحبا بر لطف و بر احسانِ عشق

کشتهٔ شمشیرِ عشق از مرگ باشد در امان | زندهٔ جاوید باشد مردهٔ بیجانِ عشق

لَیسَ فِی شَوقِ الحقیقة مِن مَتَاعٍ غیرِ حق | لَیسَ مِن دونِ الفنا جنسٌ علی دکّانِ عشق

لطفِ سیرِ عشقبازی از سر بسیر مپرس | کاندرین میدان سرش گوئیست در چوگانِ عشق

در نگاهِ موشکافِ دیدهٔ اهلِ نظر | در پسِ هر پرده دارد جلوهٔ جانانِ عشق

چشمِ ادراکِ خرد را بهره بنود نیاز
از تماشائے که بیند دیدهٔ حیرانِ عشق

باز بر تختِ دلم شد جلوه‌گر سلطانِ عشق | سوخت رختِ هستیم از آتشِ سوزانِ عشق

بُعدِ وهمی سر کند در یک قدم برداشتن | طرفه طفره دارد این جولانیِ یکرانِ عشق

جوششِ دریای عشقست این جهان و آن جهان | گنبدِ گردون حبابی باشد از عمّانِ عشق

یک نمود این کثرتِ وهمی بیاب و کردتم | بوالعجب ماندم ز کارِ خنجرِ برّانِ عشق

گرچه یک آسانِ عشق آسان کند صد مشکلم | لیک مشکل‌تر ز صد مشکل بود آسانِ عشق

آبِ حیوان مرگ باشد در مذاقِ عاشقان | زندۂ جاوید ہستند اینکسان از جانِ عشق

زاہدا تا بین اگر بینائے داری ہوس | ہان بکش در دیدہ کحلِ خاکِ اصفاہانِ عشق

ملّت و آئینِ عشق از جملہ ملتہا نکوست | زین جہت رہ میروم بر جادۂ یارانِ عشق

چون زلیخا من اسیرِ یوسفِ مصری نیم | در نظر دارم ہزاران یوسفِ کنعانِ عشق

نی بوصلِ آرامِ جان نے در فراق آسودگی | از کہ جویم چارۂ این دردِ بیپایانِ عشق

ای نیاز از گفتگوی این و آن بس کن خموش
محو شو اندر تماشای رخِ جانانِ عشق

جلوہ گاہِ ذات بین در منظرِ ایوانِ دل | عرشِ سلطانِ وجوب این کرسی امکانِ دل

گنبدِ گردونِ عالم از حبابے بیش نیست | کو نمودار آمدہ از بحرِ بیپایانِ دل

دید چون میدانِ دل برہان سُلّم نقض یافت | نتیجِ عکسِ قیاس ست حجت و برہانِ دل

چون زلیخا کی شوم من مبتلای یوسفے | صد ہزاران یوسفِ مصریست در کنعانِ دل

در حبابِ دل بصدقِ جان ہمی دارم نیاز | تا ابد باشد ہمین سان دستِ من دامانِ دل

از بیانِ این و آن خاموش بنشین ای نیاز
باش مستغرق بہ دیدارِ رخِ جانانِ دل

در راہِ حق اندیشی میپوئیم و میرقصم | دست از خودی و خویشی میشوئیم و میرقصم

گہہ گریم و گہہ خندم گہہ دست زنم گہہ پا | از مستی و جوشش اندر ہاہوئیم و میرقصم

جامی ز مئِ باقی از دستِ خوشِ ساقی | با کثرتِ مشتاقی میجوئیم و میرقصم

از جامهٔ جسمانی زان یوسف لاثانی — بوی خوش روحانی میبوییم و می رقصم

در شوق جمال او یکدل شدم و یکرو — لا واحد الا هو میگوییم و میرقصم

در راه شد و آمد مانند دمم سعید — هم سبزه نمط بیحد میرویم و میرقصم

چون رفت نیاز از خود از کون و مکان بر شد
زد نعره که من بیخود خود اویم و میرقصم

دمی نظارهٔ روی تو ای یار آرزو دارم — برون آ از سر پرده که بسیار آرزو دارم

خیال لعل و رویت رشته ام از کفر و دین بشکست — نه تسبیح میخواهم نه زنار آرزو دارم

نگر گردیده ام گرد تو اندر خواب آسایش — که من گشتگی چون خط پرکار آرزو دارم

بسهلی از نگاهت میشود صد مشکل آسان — بانصاف از نظر سازی چه دشوار آرزو دارم

حضور خویش یادم گیر و آنگه مهر کن یا قهر — بهر گونه بدر بار تو یکبار آرزو دارم

دلم دانای هر بی میرزائی کو و تمکینی ست — باین جنس گرانمایه خریدار آرزو دارم

نیاز این شیوه را بنگر ز هر کس خویش میدانم
که درد یار را درمان ز اغیار آرزو دارم

نه انکارم ز اغیار است نی یار آرزو دارم — خداوندا دل بی شغل و بیکار آرزو دارم

چو در مرکز نشستم یافتم جاهی و مقام خود — دلا گردش چه از شکل پرکار آرزو دارم

شب بخت سیه را صبح از مهر تو میخواهم — کشود کار را آسانی نه دشوار آرزو دارم

ز قید کفر و دین گشتم اگر آزاد می بخشد — نشوم کافر اگر تسبیح و زنار آرزو دارم

مقامِ تختِ دل میخواہم از چشمِ سرِ مژگان
کہ این مقصودِ خود دارد بسر آرزو دارم

نگاہِ اندکے مہرے بفرما بر دلِ زارم
اگر انصاف فرمائی چہ بسیار آرزو دارم

بدو رزندگی یک لحظہ آسایش نمی بینم
ز فیضِ عامِ تو ای مرگ زنہار آرزو دارم

نیاز از رتبۂ عقل و خرد ہرگز مپرس از من
کہ ہر دم مستیِ از چشمِ سرشار آرزو دارم

ما جانِ خود بدلبرِ جانانہ دادہ ایم
آتش ز روی شمع بہ پروانہ دادہ ایم

در بوسِ ما بیات نہ وہم تلوّث است
جانان بجو کہ بوسہ ز پاکانہ دادہ ایم

از ما گرہ کشا ز دلِ مو بموسے یار
سوگندِ زلفِ او بتو اے شانہ دادہ ایم

حرمانِ ما بدورِ تو ساقی برائے چیست
در قیمتِ مئ تو دل آیا نہ دادہ ایم

تا چند خستگی و غریبی و بیکسیست
دستِ طلب بدستِ کریمانہ دادہ ایم

زاہد طمع مدار ز ما پابوسِ خویش
بوسِ نیاز بر لبِ پیمانہ دادہ ایم

احرام بستنم بحرم کے سزد نیاز
ایمان و دین بکافرِ بتخانہ دادہ ایم

ہوای سیرِ گل دیدن ندارم
چو بلبل ذوقِ نالیدن ندارم

فراغستانِ دل باغ و بہارم
دگر پروای گلچیدن ندارم

ز بوی زلفِ سیہ آہوی جانان
دماغِ مشک بوئیدن ندارم

خدا را بر سرِ بالینم آ یار
کہ من یارائے جنبیدن ندارم

بروید نرگس از خاکم پس از مرگ
بجز حسرتِ دیدن ندارم

ز خود رفتم چو پرسیدی ز حالم
خبر از لطفِ پرسیدن ندارم

اگر در کاهشم قدرت فزونست
بجانت هیچ کاهیدن ندارم

شبے روزی نشد جز خواب بختم
که هم در خواب خوابیدن ندارم

مکن تکلیفِ دام و دانه صیاد
پر و بازوے پریدن ندارم

بهارم بے بهاری و خزانست
ز گلچین خوفِ گلچیدن ندارم

هنا ز اندر سخن سنجی منم هیچ
ولیکن عیبِ وزدیدن ندارم

ز روی حسرتے دیدن ندارم
ز باغے داغ گلچیدن ندارم

خروش و جوشِ نالیدن ندارم
دماغے راحت اشیدن ندارم

بهارِ سینه ام رشکِ چمنهاست
بداغستان چها دیدن ندارم

منم پروانه و هم شمع و هم سوز
بگردِ غیر گردیدن ندارم

نگه آسا روم بر اوجِ افلاک
ز جاے خویش جنبیدن ندارم

دلے دارم برنگِ غنچه لب بند
چو گل بیهوده خندیدن ندارم

من آن مهرم که بے رنگیست تابم
برنگِ ذرّه تابیدن ندارم

بگردِ خود همے گردم چو گردون
برون از خود خرامیدن ندارم

ز خورشیدم درخشان جمله ذرّات
بخود حرفِ درخشیدن ندارم

محیطِ عالم و مرکز نشینم — خطر از دست لغزیدن ندارم

نیاز از من بپرس اینم دگر هیچ
دماغ هیچ پرسیدن ندارم

ألا یا ایها الساقی بده جام مئی نابم — که افگنده است هشیاری بلا در پیچ و در تابم
ندارم آرزوی علم و فضلِ دو جهان در دل — همینم بس بود کز خود زمانی بیخودی یابم
مده تکلیف علمِ رسمیم ای عالم عالم — پریشان حالیم رو میبرد از درس ابوابم
مطلق کرده ام من زوجهٔ کونین از آن دم — که با مهرت قبولم اتفاق افتاد و ایجابم
نمود این پارهٔ خاکم چو اکسیر آتشِ عشقت — چه ظرف قائم النارم بیا بنگر به سیمابم
بوقت نوجوانی حال پیری شد بمن طاری — غم هجران جانانم بشیب انداخته شابم
چه نگرانی و حیرانیست چشمم ببین یارب — نمی آید خیالِ خواب شب هم در شب خوابم
چه طوفان خیز اشکست این روان از چشمِ خونابم — که ترسانم ز غرقِ عالم اندر موج سیلابم

تو صد گونه جفا و جور بر من میکنی جانان
بجز عجز و نیازم نیست دیگر شیوه و دابم

جانان بغمزه نتواند تپید تابم — سوزان جگرم آه کشم دیده پر آبم
چشم تو ربوده است من هوش و حواسم — بیتابم و بیطاقت و هم بیخور و خوابم
ای ساقی شکر ببین سوی من زار — در آتشِ غم سوخته ام تحفه کبابم
گر حالِ دلِ خسته بپرسی ز سر لطف — ناید بزبان حرف بجز آه جوابم

زنّار بدوشم بد ز زلف تو مارا — روی تو کند راهبری سوی صوابم
مارا بکتاب دگرے چیست حواله — دل در بر خود دارم و اینست کتابم

بر عجز و نیازم نظر لطف و کرم کن
بیخود ز خودم ساز بنوشان می نابم

زجادوی نگاهِ دیدهٔ آن یار مسحورم — خرد گم کرده و دیوانه و مجنون و مسحورم
بگوشم چون در آمد از لبِ شیرینش آوازے — شدم مستِ الست و در بلا افغانم و شورم
اگر یابم بجای سر وگر جای پا افتد — ز مدهوشی و مستیِ خود معذور و مجبورم
بسوی کوی او پویم جمال روئے او جویم — چه کارم آید ای جانان دهند ار جنت و حورم
گدا و بینوایم ساز و برگم خوش نمی آید — کلاهِ بیسری برتر است از تاج فغفورم
و دو نیمم کرده تیغ ابروش در طرفة العینی — بحمد الله شهیدِ اکبرم ماجور و مغفورم

مقامم ای نیاز اندر جهان هر کس نمی داند
فرید دهر و شمس وقتم همرنگِ منصورم

بطون حق مبطّن دان بجان جانِ نهانم — ظهورش آشکارا بین بروئے رشئے اعلانم
فروغ مشعلِ نورِ قدم کرده ست تابانم — چه تاب آرد حدوثِ تیره با شمعِ فروزانم
مقدس طینتم عالی نژادم این قدر دانم — که ننماید گل ولائے فنا آلوده دامانم
ز بهر تشنگان آبے برای مردگان جانم — علاج علت و رحمت شفای دردمندانم
بود کحل البصر دیدهٔ نظارهٔ عالم — غبارِ گرد پائے خاک آدم خیز انسانم

برای نه عرض ذاتم جواهر خمسه اجوهر — که خود اصل الاصول هستم و رکن جمله ارکانم

برون آمد ز بحر ذات من صد گوهر و مرجان — ولی آدم دُرِ یکتاست زان دریای عمّانم

خورد صد روز و شب حیران بشوق دیدنم گریان — نگردم هیچ با صد جان بلاگردان و قربانم

نه کافر گفتنم باید نه مومن خواندنم شاید — که نی در بند کفر هستم نه اندر قید ایمانم

نه قید بند در پایم نه بند قید بالایم — بجز این و آن بود جایم نه در اینم نه در آنم

نمود جان و تن در من نباشد جز خیال و فن — نه جان میدارم و نه تن که من خود جانِ جانانم

بشانِ تازه میگردم عیان از مکمن علیم — نمی یابند اهلِ وهم بود آنم بیک شانم

نیاز و عجز و بیتابی اگر یابی دست با من — به بینی بیسر پا ز غنا اندر دگر آنم

جهان پر غلغل و شور است از گفتار شیرینم — کجا یابی سخنگو چون لبِ لعل دُر افشانم

بمیدانِ حقیقت تا سر خود رانده در بازی — نیابی یکسر مو راز سر گوی و چوگانم

ره راز و نیازِ من نمی یابند گمراهان — نمی بینند خفاشان رخِ خورشیدِ عرفانم

در آمد بر سرم ناگه شب آن شمع شبستانم — زد آتش در پر و بالِ دلِ پروانهٔ جانم

نهاد اندر نهادم آتش حسنش چنان آتش — که از سر تا قدم یکسر بیک شعله سوزانم

خبر از خویشتن یک لحظه یک ساعت نمیدارم — چنان محو خیال و جلوهٔ جانبخش جانانم

مثال برق بر من برفتاد و از سرم بگذشت — تن و جان سوخت رفت از برم ای وا ز جانانم

نه خوابم ماند نی راحت نه تابم ماند نی طاقت — نه تقوی ماند نی طاعت نه دین ماند و نه ایمانم

جنون در جانِ من بیدا قیامت بر سرم برپا — بدل اندوه و ماتمها عجب سازست و سامانم

چه وحشت دارد این سودای من یا رب بدین وسعت — جهان از عرش تا فرش آمده و هم تنگ بر دامانم

جنونم پرده در شد پنجه زد برشش چگویم من — که تا پایانِ دامن شد چاکِ گریبانم

نمی ترسم من ای واعظ ز هولِ آتشِ دوزخ — که صد چند است از وی گرمیِ جانسوزِ هجرانم

گذار کاروانِ بخت دل راه تری افتاد — بهر دم میچکد قطرات خون از چشمِ گریانم

نیاز از شورِ تو عالم شده است افسانهٔ عالم
نمودی فاش ای نادان بخلق اسرارِ پنهانم

مریدِ پیرِ مغانم دگر نمیدانم — خرابِ بادهٔ آنم دگر نمیدانم

همین که پیرِ مغانست پیرِ مرشدِ من — بس است ناصح و ثنا خوانم دگر نمیدانم

بدل چو زخمهٔ عشق نایتم بدمید — چو نی بشور و فغانم دگر نمیدانم

شرارِ حسنِ رخِ دوست آتشم زده است — حریقِ سوخته جانم دگر نمیدانم

قبولِ هدیه ام ای شاهِ حسن پا بنها — فدایت ای دل و جانم دگر نمیدانم

درون آینهٔ خویش تا خدا دیدم — بسوی خود نگرانم دگر نمیدانم

ز رازِ دهر چه گویم که خود گمم یاران — جز این که هیچ ندانم دگر نمیدانم

خداپرستیِ من تا خدائیم برساند — فزون ز وصف و بیانم دگر نمیدانم

بیار محو شدم چون حباب در دریا — ز چشمِ خلق نهانم دگر نمیدانم

شنید اگر ز من صلای سبحانی — تو گفته ز بیانم دگر نمیدانم

کمالِ فقر شده است از ظهورِ فخر الدین | فدای او دل و جانم وگر نمیدانم

ز بے نیازی خود میدهم خبر به نیاز
که جانِ جانِ جهانم وگر نمیدانم

عاشقِ بیخبر منم من نه منم نه من منم | عارفِ باهنر منم من نه منم نه من منم

سوزِ دل و جگر منم حشمتِ و پرده در منم | دانشِ بخیه گر منم من نه منم نه من منم

امن منم خطر منم زهر منم شکر منم | نفع منم ضرر منم من نه منم نه من منم

شام منم سحر منم شمس منم قمر منم | در همه جلوه گر منم من نه منم نه من منم

اینهمه بحر و بر منم و همه خشک و تر منم | قطره منم گهر منم من نه منم نه من منم

شاهدِ دلربا منم مطربِ خوشنوا منم | سمع منم بصر منم من نه منم نه من منم

حسن و جمالِ حق منم عز و جلالِ حق منم | حشمت و جاه و فر منم من نه منم نه من منم

طوطیِ صد زبان منم بلبلِ نغمه خوان منم | روضه منم شجر منم من نه منم نه من منم

صوفیِ باصفا منم نجیه دو با خدا منم | اهلِ دل و نظر منم من نه منم نه من منم

آدم و شیث و نوح و هود غیر حقیقتم نبود | صاحبِ هر عصر منم من نه منم نه من منم

موسیِ جلوه بین منم قائدِ فلسطین منم | نور منم شرر منم من نه منم نه من منم

عیسیِ مریمی منم احمدِ هاشمی منم | حیدرِ شیر نر منم من نه منم نه من منم

از نیازِ خود منم سوز و گدازِ خود منم
کرده قدم ز سر منم من نه منم نه من منم

من همنم نه من منم من همنم نه من منم / رفته ز خویشتن منم من نه منم نه من منم
تن متبین حق منم شرح مبین حق منم / سر منم علن منم من همنم نه من منم
کعبه منم حرم منم دیر منم صنم منم / مومن و برهمن منم من همنم نه من منم
عشق منم جنان منم درد منم زبان منم / روح منم بدن منم من همنم نه من منم
دوحه منم چمن منم لاله و نسترن منم / هم گل و هم سمن منم من همنم نه من منم
بلبل داستان منم طوطی صد زبان منم / گوش منم سخن منم من همنم نه من منم

عجز و نیاز هم منم خوبی و ناز هم منم
حسن منم محن منم من نه منم نه من منم

چون یار بنزم آمده پوشیده نقابم / پس کس نبود حاجب و غیبت حجابم
حرفیست جهان از ورق دفتر علمم / من نسخهٔ جامع عجبی طرفه کتابم
دریای محیط است وجودم به حقیقت / در صورت خود گرچه بتمثال سرابم
عالم شود ار مست ز چشم من سرمست / یاران چه عجب هست که من کهنه شرابم
سلطان جهان هستم و آزاد ز هر قید / گر شکل گدایانه به قید گل و آبم
چون مهر من از مطلع غیب آمده بیرون / ذرات جهان جمله عیان گشت ز تابم
ای مرده دلان عین حیات ابدیم / وی تشنه لبان سوی من آیید که آبم
از کشف و کرامات ملافید که اینها / افتاده برایند بتعداد حسابم
خود عاشق خود هستم و مشتاق لقایم / در شکل نیاز آمده ام با تب و تابم

با همه خوبرویم عاشق روی کیستم | رشته نزدام جسم و جان بستهٔ موی کیستم
در دلم این تپیدگی وز خودم این رمیدگی | ساکن کنج بیخودی بسمل خوی کیستم
جلوه‌گرم بهر جهت نعت منست هر صفت | سجده کنان بجان و دل جانب سوی کیستم
مست ز بوی من جهان نیست کشتم ولی | واله و مست در پی نکهت و بوی کیستم

با همه دلبری و ناز شیوه گرفته‌ام نیاز
خاک نمط بزیر پا در ره و کوی کیستم

بیچون و بیچگونم عنقای قاف قدسم | بی شبه و بی نمونم عنقای قاف قدسم
از وهم هم مبرا وز فکر هم مبرا | پاک از همه شیونم عنقای قاف قدسم
بیرنگیست رنگم بگسست عار و ننگم | دانی که من چگونم عنقای قاف قدسم
از خلق ماسوایم وز امر ماورایم | برتر ز کاف و نونم عنقای قاف قدسم
بی نام و بی نشانم بی شرح و بی بیانم | از عقل بس برونم عنقای قاف قدسم
هرچند در ظهورم نور ظلام و نورم | در پردهٔ کمونم عنقای قاف قدسم
صد پرده هم چه شد رم از وهم خلق دورم | خود باطن البطونم عنقای قاف قدسم
هر قبله هست رویم هر سجده هست سویم | معبود و عابدونم عنقای قاف قدسم

سلطان بی نیازم گو صورت نیازم
نشناسیم که چونم عنقای قاف قدسم

من آن نورم که اندر لامکان موجود بودستم | باشراق خودم خود شاهد و مشهود بودستم

نه از عالم نهانی بود شانی آدم نشانی داشت — که از نظارهٔ حسن خودم مشغول بودستم
بسیطم آن قدر شد منبسط از حب پیدائی — که با یک نقطگی صد با خط محدود بودستم
هیولای دو عالم مادهٔ ارواح و اشباحم — حریم جسم و جان را همچو تار و پود بودستم
ز بهر رفع شرک و دفع وهم هستی غیری — بشکل انبیا و اولیا موجود بودستم
لباس ابوالبشر پوشیده مسجود ملک گشتم — [illegible] محمد حامد و محمود بودستم
گهی ادریس گاهی شیث گاهی نوح گه یونس — گهی یوسف گهی یعقوب گاهی هود بودستم
گهی صالح گه ابراهیم گه اسحق گه یحیی — گهی موسی گهی عیسی گهی داود بودستم
برای یکسان امروز نقد وقت شان گشتم — ز بهر دیگران [illegible] موعود بودستم
بدریای حقیقت بهر غواصان دریادل — [illegible] گوهر مقصود بودستم

نیاز اندر حقیقت لایزال و لم یزل هستم
مگر با این تعین نیست و نابود بودستم

ای طالبان ای طالبان من با شما هر جاستم — هم جلوه گر در دیده‌ها هم [illegible] ستم
این دوری و مهجوریم از وهم و پندار شماست — در نسبت خود با شما دریا و موج استم
ثابت ترم من از همه بی آنکه اثباتم کنند — بی آنکه استثنا کنند از ماسوا مستثناستم
بر عکس رسم این جهان در پرده پیدا هم نهان — چندانکه [illegible] پیداستم
هم صورت ناسوتیم هم معنی لاهوتیم — پنهان تر از پنهان و هم پیداتر از پیداستم
در جلوهٔ فرق آمدم از خلوت جمع شیون — از انبساط نور خود در هم جهان [illegible] ستم

هرچند نبود غیر من در عالم نو و کهن — در ذاتِ بحتِ خویشتن بر رتبهٔ علیا ستم

با حسن خود در باختم من نرد عشق و عاشقی — هم لیلی و مجنون منم هم وامق و عذرا ستم

گه شیخم اندر خانقه گه زندم اندر میکده — گه سبحه و سجاده ام گاهی می و مینا ستم

هم اول و آخر منم هم ظاهر و باطن منم — هم عالم دنیا منم هم نشأهٔ عقبا ستم

گاهی نیاز امیانِ من گه بی نیازی شان من
این هر دو می زیبد بمن هم بنده هم مولا ستم

خواجهٔ خواجگان معین الدین — فخر کون و مکان معین الدین

سرِ حق را بیان معین الدین — بی نشان را نشان معین الدین

مظهر و جلوه گاهِ نورِ قدم — آفتاب جهان معین الدین

مرشد و رهنمای اهلِ جهان — هادیِ انس و جان معین الدین

عاشقان را دلیلِ راهِ یقین — سدِ راهِ گمان معین الدین

خواجهٔ لامکان و قدس مقام — آسمان آستان معین الدین

قربِ حق ای نیاز اگر خواهی
ساز وردِ زبان معین الدین

تنها نه چاک زد جگر سیانم اینچنین — دستِ جنون نمود بدامانم اینچنین

گر لاله زار نیست دلم از هجوم داغ — باری که کرد رشک گلستانم اینچنین

تیر دگر ز دستهٔ مژگانش آرزوست — لذت چشیده از لبِ پیکانم اینچنین

واکرده شانه زلفِ گره گیر آن نگار / کاشفته روزگار و پریشانم اینچنین

نیسان شکسته قدر و گهر مبتذل شود / از کانِ دیده گر گهر افشانم اینچنین

ای رشکِ شمع تا بشبستانم آمدی / شد صرفِ سوختن بدل و جانم اینچنین

جمعِ دلست حاصلم از دوستان ای رقیب / روی که دیده ام که پریشانم اینچنین

دردم را علاجِ شرابِ وصالِ تست / بیدر دمن لب باز تو درمانم اینچنین

ظالم هلاک میشوم ایندم اگر شتاب / کردی تو در کشیدن پیکانم اینچنین

تا داغِ شب چراغ دلم ماهتاب گشت / شد لیلة البرات بکاشانم اینچنین

دارم بطبع سیلِ سخن سنجی ای نیاز / خواهم که یک دو شعر دگر خوانم اینچنین

محوِ نظارهٔ رخِ جانانم اینچنین / آئینه وار دیدهٔ حیرانم اینچنین

بیسوزی آنچنان که نه دودی نه شعله‌ای / بس بس مسوز آتشِ پنهانم اینچنین

دولابِ چرخ میشود آخر غریقِ آب / گر هست سیلِ دیدهٔ گریانم اینچنین

یارب روان ز نشترِ مژگان کیست این / فوارهٔ روان ز رگِ جانم اینچنین

تا بسته ام خیالِ رخ و زلفِ آن نگار / حیرانم اینچنین و پریشانم اینچنین

لب خشک و تشنه کام و جگر تفته ام هنوز / حالانکه غرقِ قطره ام بحر فشانم اینچنین

کو دانشم که بود حصولِ تمامِ عمر / یک جذبهٔ تو ساخته تا دانم اینچنین

بی گریه سوخته گشتم با گریه آب برد / گه بی نمم آنچنانم و گه با نمم اینچنین

بدیشی

زین بشیر تو من شدّی الحال من توام | بود از برای شکر تو شایانم اینچنین
مضمون آه و نالهٔ موزون بخاطر است | خواهم نمود مطلع دیوانم اینچنین

دود من ای نیاز بروی نمی رسد
در مجمر سپهر سپندانم اینچنین

خدارا ای صبا بگذر بسوی خاکسار من | ببر در کوی آن جانانه این مشت غبار من
نقاب از رخ بیندازی قیامت پرده دار من | قیامت ساز کن امروز بپسند انتظار من
که آمد در دیار من که شد نو در دیار من | چه شد ای بیقرار من که شد صبر و قرار من
زجیب و دامنم دست جنون نگذاشت یکتارے | برو ای بخیه گر مشفق چه خواهی کرد کار من
نمیکردی تو اول ذبح این صید زبونم را | اگر در شان فتراکت شکست آید شکار من
مکن اوراق اجزای حیاتم درهم و برهم | مده بر باد ای ظالم کتاب مستعار من
بدلق فقر شاهی میکنم از خوبی طالع | نه چشم وارونه این طالع گردون سوار من
بعیاری قسم ای یار عیارم مکن پنهان | که بود این همکنار من که دل برد از کنار من
زبس محو خیالت در دل شبهای تاریکم | سویدای قلب شد تاریکی شبهای تار من
بکام دیده ام صهبای دیداری نمیریزی | نمیدانی مگر گردون خمار انتظار من

نیاز اعجاز عشقست این سخن سنجی و خوشگوئی
وگرنه شعر بی لغزش کجا گو بیقرار من

گلی نشگفت جز داغ جگر بر شاخسار من | بهار سوختن پیداست اندر لاله زار من

جنون بر خویشتن نازد ز جیب تار تار من
مغیلان بر خودش بالد ز پای خار خار من

نباشد خالی از جولانگری گرد و غبار من
نمایان زین میان میگردد آخر شهسوار من

نروید در زمین سینه ام جز دانهٔ عشقت
ز خوناب دلم سر سبز گردد کشتکار من

گهی گریم گهی خندم گهی افتم گهی خیزم
بیک حالت قرارم نه چه شد ای بیقرار من

من از مسجد بمیخانه نه از خود میروم یاران
که در دستم نماندیدم عنان اختیار من

گه از زلفت پریشانم گه از روی تو حیرانم
همین کفر است و ایمانم همین لیل و نهار من

نه آه و ناله تنها دارم اندر عشقبازیها
تماشای دگر هم دارد این آئینه دار من

بهر صیدی نه بوئی چشم دامم وا نمیگردد
بصحرائیکه میگردم بود عنقا شکار من

جهان با کثرت خود جنب وحدت نقطهٔ صفرست
حسابی دیگری باید بمفتوح شمار من

نیاز از من مجو از بهر درد یار درمانی
که نبود هیچ شی جز درد یار اندر دیار من

دمی خرامان میگذشت آن ساقی سرشار من
با ادا و ناز و شوخی از سر بازار من

یار خوش ناز رخسار من

چون نقاب زلف مشکین از رخ عارض فکند
شد جهان دیوانهٔ روی پری رخسار من

خرمن جان جهان را سوخت و مانند برق
از نگاه ما گذر کرد آن بت عیار من

بسکه در عشقش شدم از کفر و از ایمان بری
رشتهٔ جانم گسست از سبحه و زنار من

عشق اسلامست و دینم عشق دنیاست و در
عشق غمخوار است و مونس عشق یار غار من

دولت شاهی ز چشم اشکبارم شد حصول
دامن فقرم پر است از گوهر شهوار من

از خیالِ جوی او خونِ دلم شد رشکِ مشک
در نگهدار ای نیاز این نافهٔ تاتارِ من

دی در آمد بر سرم آن ساقیِ سرشارِ من — از نگاهِ مست او دیوانه شد هشیارِ من

می نهم پا جای سر جای پا از بیخودی — هوشمندانم چه می پرسند از رفتارِ من

از خروشِ جوشِ مستی بر سرم برپا ستان — نیست جز دیوانگی کارِ دگر در کارِ من

دین و اسلامم فدای ساقیِ سرمست گشت — شد برهن جامِ صهبا جبه و دستارِ من

خوابِ چشم و راحتِ جان و قرار و صبرِ دل — رفته اندر طرفة العین از من این هر چارِ من

جز مقامِ عشق آهنگی ندارد بلبلم — بر نیاید جز نوای سوز از منقارِ من

کار فرما شد جنون در ملکِ جانم ای نیاز
سخت دشوار است بارِ عقل در دربارِ من

سرِ حق پنهانست اندر معنیِ اسرارِ من — ظاهرش پیداست اندر صورتِ اظهارِ من

از محیطِ نقطه‌ام مرکز بود اقلیمِ ملک — چشمِ دل بگشا و بنگر وسعتِ پرکارِ من

نورِ ذاتش بر دلم هر دم تجلّی میکند — تابِ دیگر میدهد هر شعلهٔ دیدارِ من

در بنای هستیم از نیستی مستحکم است — در شکست و ریختن شد پشتیِ دیوارِ من

ای مسلمان کفر باشد جزوِ لاینفکِ عشق — زین جهت در عاشقی شد کافری در کارِ من

زاهد از سرِ سواد الوجه من آگه نهٔ — نیست در فهمِ تو رمزِ قشقه و زنارِ من

طوطیِ دستان سرای شوق و ذوقم ای نیاز — نشنوی جز نالهٔ جانسوز از منقارِ من

نیست جز آہنگِ عشق آوازِ موسیقارِ من
ربِّ ارنی می نوازد زیر ابطِ ہر تارِ من

بسکہ ہستم سایہ پرورد پرِ بالِ مہریار
یمن میگیرد ہما از سایۂ دیوارِ من

ای نسیمِ گلشنی ہان سوی دکّانم بیا
تا رساند در مشامت بوی جان عطارِ من

حسنِ خوبان ہر چہ می بینی مثالِ عینک ست
میدہد بینائی اندر دیدۂ نظارِ من

آمد اندر ملکِ جان بر تختِ دل سلطانِ عشق
حاکمِ عقلم بدر شد از سرِ ہشیارِ من

ہمچو دریای محیط این قطرہ ام شد موجزن
چون بجو و غرق شو در آن قلزمِ زخارِ من

کرد ما را بی نیاز آن قبلۂ اہلِ نیاز
لطف فرما شد باحوالِ دلِ افگارِ من

اسیرِ عشق مقتولست و مجنون
نمیداند طبیب آزارِ ما را

نہ ما تر وامنیم اندر نظارہ
شہیدِ اکبرست این کشتۂ عشق

بیا جانان بچشمِ لطف بنگر ما

حریقٌ قلبُہُ والنارُ مکنونٌ
وما یجوبہ منہاجٌ وقانونٌ
یری نفسنا عما یظنونَ
وما للزہد والتقوی یمکّونٌ
حضوراً یحیی علی الاموات یمنّونَ

نیاز اندر خمارست ای دریغا
وخمرُ الذینَ مملوٌّ ومدفونٌ

مریضُ العشقِ مفتونٌ ومجنونٌ
سکوبٌ عینُہُ والقلبُ محزونٌ

یحیی محبوبُہُ من کلِّ حینٍ
فما مسجونُ ہذا السجنِ مسجونٌ

وَمَنْ يَعْلَمْ تَدَاوِيْرِ سِوَى الْحُسْنِ
فَيَحْظِيْ بِتَّةً فِيْهِ فَلَاطُوْنُ

أَلَا يَا صَاحِبَ الْوَجْهِ الْحَسِيْنِ
تَعَالَى حُبُّنَا عَمَّا يَقُوْلُوْنَ

تَرَحَّمْ وَالْتَفِتْ نَحْوَ الْعَشُوْقِ
فَإِنْ يَا عَدْتَ عَنْهُ مَاتَ مَجْنُوْنُ

بَلَاءُ الْعِشْقِ يَا أُمِّيْ بَلَاءٌ
وَآلَافُ الْمَصَائِبِ فِيْهِ مَشْحُوْنُ

عیدست ساقیا درِ میخانه باز کن
پیمان توبه بشکن و پیمانه ساز کن

هنگام زهد و توبه و تقوی گذشت و رفت
دورِ حقیقت ست وداعِ مجاز کن

بشکر پیچ و تابِ دلِ سوگوار من
کوتاهیِ مقالِ دلِ زلفِ دراز کن

بنما بما تجلیِ جانبخش و دلکشا
طرزِ ادا و غمزهٔ عاشق نواز کن

امروز روزِ عیش و نشاط و سرور هست
جود و عطا و لطف باهلِ نیاز کن

گنجِ غنا علتست که دل را غنی کند
ای دل اگر غنا طلبی ترکِ آز کن

تا صبحِ وصل در رند هر شب ای نیاز
چون شمع آه و گریه بسوز و گداز کن

شاه عشق آمد و شد تخت نشین بر من
شحنهٔ عقل بدر شد ز حدِ کشورِ من

همه تن دیده شدم بهرِ تماشای کسی
هر سرِ موی نشست همسرِ چشمِ سرِ من

پیش تو حلقه نشین بر مثلِ هالهٔ ماه
تا پریانِ جهان گردِ پری پیکرِ من

واعظا جنتِ من سینهٔ پر داغ منست
دلبرم حورِ من و چشمِ ترم کوثرِ من

بس فرو ماند جناحِ ملکوت از پرواز
بمقامیکہ رسید این و لک بے پر من

یا فتند عالمیان تاب وگر از نورم
چون ز آفاق بہان گشت بلند اختر من

تا شوی محرمِ اسرارِ حقیقت چو نیاز
سایہ سان باش پس پیش رو رہبر من

دلا خاکِ رہِ کوی محمدؐ شو محمدؐ شو
ز ہر سو ہی بیا سوی محمدؐ شو محمدؐ شو

بہر دم سجدۂ جان سوی ابروے محمدؐ کن
بروی قبلہ روی محمدؐ شو محمدؐ شو

تجرد پیشہ گیر از قیدِ عالم وارہان خود را
اسیرِ حلقۂ موی محمدؐ شو محمدؐ شو

باخلاقِ الٰہی متصف بودن اگر خواہی
سراپا سیرت و خوی محمدؐ شو محمدؐ شو

بکن خالی مشام از بوی گلہاے جہان ایدل
بیا دلدادہ بوی محمدؐ شو محمدؐ شو

نیاز اندر دلت گر مہرِ عرفانِ خدا باشد
فدای شان دلجوے محمدؐ شو محمدؐ شو

من پاکبازِ عشقم ذوقِ فنا چشیدہ
آہوے دشتِ ہویم از ما سوا رمیدہ

بُد پردہاے دوئی ما را حجاب دیدہ
دیدیم روے جانان این پردہا دریدہ

گل گشت غنچۂ دل وابستگیش وا شد
چون بادِ نوبہارے بر گلشنم وزیدہ

چون آفتابِ معنے در جانِ من درخشید
گشتم بچشمِ مردم چون مردمک پدیدہ

من نورِ ذاتِ حقم اے صاحبِ بصیرت
در صورتم اگرچہ از خاک آفریدہ

در صورتم نظر کن اندر مرقعِ خلق
نقاشِ دستِ قدرت تصویرِ من کشیدہ

روحِ الٰہیم من جانِ خدائیم من — از صنعتِ عجیبہ در آب و گل دمیدہ

من جلوہ گاہِ ذاتم ہم مظہرِ صفاتم — ہم اصلِ کائناتم از نورِ ش آفریدہ

آئینۂ پرصفایم جامِ خدانمایم — ہم عین و ہم جدایم ای مردِ برگزیدہ

سلطانِ بے نیازم چون سرو سرفرازم — ہم بندۂ نیازم مثلِ کمان خمیدہ

از جامِ عشق مستم مستانۂ الستم — بے پا و بے سرستم از قیدِ تن رہیدہ

زاہد مگیر بر من بگذر ز گفتگویم — نشنیدۂ کہ فرقست در دیدہ و شنیدہ

قولِ نیاز بشنو یعنی ز خود بروں شو
چون از خودی برآئی باشی خدا رسیدہ

ای عکس نمای تو ہر ذرہ چو آئینہ — از دولتِ دیدارت ہر دیدہ چو گنجینہ

نظّارگیانت را ہم سنگِ تماشایت — ہر شب چو شبِ قدرست ہر روز چو آدینہ

پیدائی و پنہانی ہم صورت و ہم معنی — ہم نور و سرورِ تو ہم دیدہ و ہم سینہ

این حسنِ مجازِ ما در چشمِ حقیقت بین — ہم عینکِ بینائی ہم قطرہ و [illegible]

اندر من و او ہر دم رازی و نیازی ہست
روشن بود این معنی بر سالکِ دیرینہ

تہی عز و علای منتہائے اوجِ الشانی — نبیِ شریفِ تو مہبطِ تنزیلِ فرقانی

امیرِ عالمِ امرے شہِ معمورۂ خلقت — ادیبِ علوی و سفلی رسول الثنی و جانی

ظہورِ کاملِ ذات و صفاتِ حضرتِ یزدان — حبیبی سیدی محبوب خاص الخاصِ ربانی

رحیمی رحمةً للعالمینے شافع خلقے
کریم اکرم لے خلقے سراپا فیض جانے

درخشان آفتاب آسمان حسن محبوبے
چو شمع صبح در بزمش نماید ماه کنعانے

شبستان جهان روشن ز نور ماه روی او
ز تاب شعله حسنش کند خورشید رخشانے

کند در یک نگه واجب نما آئینهٔ دل را
بیک چشمک نماید اندر حسنش نگار امکانے

حق اندر شان تشبیهی محمد نام خود خوانده
محمد غیر حق نبود بحکم ذوق عرفانے

چه وسعت داده یارب بظرف آن عظیم الشان
گدائی عبد دگر بید بجاے قول سبحانی

نیاز اندر دولت گر نه تیغ کبریائش بیاگیرد
ندیدی تا ابد وسعت پریشانی حیرانے

شهی عز و جلال بوتراب فخر انسانے
علی مرتضی مشکل‌گشاے شیر یزدانے

ولی حق وصی مصطفی دریای فیضانے
امام دو جهان قبلهٔ حق دانانے

امیر کشور فقری شه اقلیم عرفانے
خدا آگاهی خدادانے خدابینی خدا شانے

انیس محفل انسی جلیس مجلس قدسے
سر دیوان خاصانی نشاط روح پاکانے

سر ظلمت کشاے مشعل تابنده عالم
سراپا جلوهٔ ذاتے تماشای هویدانے

براه حق نمائی تا قیامت کار دانش را
نباشد جز بپای او کسی دیگر هدی خوانے

پیمبر بر سر منبر نشست و خواند مولایش
که تا مولائیش را باشد اندر خلق برهانے

عجب نبود بهار بحر آن باغ عرفان را
که بیبارد بهر دم هر لحظه ابر فیض احسانے

نیاز اندر قیامت بیسر و سامان نخواهی شد
که در عشق تولای علی داری تو سامانے

بده دستِ یقین ای دل بدستِ شاه جیلانی / که دستِ او بود اندر حقیقت دستِ یزدانی

امیری دستگیری غوثِ اعظم قطبِ ربانی / حبیبِ سیدِ عالم زهی محبوبِ سبحانی

نشانِ شانِ بیچونی بیانِ سرِ مکنونی / بسیرت مثلِ پیغمبر بصورت مرتضیٰ ثانی

سراپا جلوهٔ حسنی تمامی مهرِ تابانی / کند یعقوب بینش گر یا شد اینجا ماه کنعانی

زپای پاکِ او فخرِ یست دوش پاکبازان را / حیاتی تازه بگرفت از و دینِ مسلمانی

شبِ بختِ سیه را ذرهٔ مهرش کند صبحی / فروزد لمعهٔ لطفش رخِ شامِ غریبانی

ببخشند از رهِ فیاضی ادنیٰ بینوائی را / گدایانِ درش دیهیمِ شاهی تختِ سلطانی

ملائک حلقه گویان روند اندر رکابِ او / جلو داری کنند او را خواصِ انسی و جانی

نثارش اندر جنابِ پاکِ او از قدسیان باید / که آید جبرئیل از بهرِ کار و بارِ دربانی

دلا دستِ طلب بکشا بدرگاهِ شهنشاهی / نظام الدین والملة علیه رحمة اللهی

امیرِ عالم آرائی ظهیرِ دین و دنیائی / شهنشاهی علی جاهی نبی شانی حق آگاهی

محیطِ فیضِ ارشادی بعلمِ فقر استادی / سراپا حسنِ جانبخشی همه جانانِ دلخواهی

دُرِ دریای تجریدی گلِ بستانِ تفریدی / بشکل و صورتِ انسان نمایان ذاتِ اللهی

شبستانِ جهان شد بیچو روزِ روشنی روشن / که طالع گشته از آفاقِ عالم اینچنین ماهی

گرفته صورتِ قالی بنیرمش سیرتِ حالی / زبانِ شمع شد در مدحِ او مرغِ سحرگاهی

بخاشاکِ وجود هم زد نگاهِ گرمِ او آتش / برون از آسمان شد شعلهٔ مشتِ پرِ کاهی

ز شوقِ عشقِ محبوبِ الٰهی اینچنان گشتم / که تصویرم مصوّر درکشد بصورتِ آئینه

چه غم داری نیاز از رفتنِ تنها ازین عالم
که سلطان المشائخ یارِ جان تست و همراهے

ای جلوه گهِ رویت هر وجهی و هر روئی / راهِ تو و کوے تو هر راهی و هر کوئے

ای قبلهٔ ایمانم وے جانِ دل و جانم / رو سوی تو گردانم هر طرفے و هر سوئے

با آنکه مبرّائی از وسمهٔ رنگ و بو / رنگ تو و بوے تو هر رنگی و هر بوئے

می بینم اناالحق زن هر ذرّه بمهرِ تو / با اعظم شانی گو هر تارے و هر موئے

اندر دلِ هر قطره دریاست بموج اندر / خود بحرِ محیطست این هر نهری و هر جوئے

این جمله ضمائر را مرجع توئی ای جانان / تعبیرِ زلست اینک هر مائی و هر اوئے

اندر رهِ عشقِ تو رفتست نیاز از خود
ازلست که هست این هر یاهی هر هوئے

گر بر سرِ بالینم نازان بخرام آئی / جان از سرِ نو یابم هم تاب و توانائی

تا پنجهٔ عشقت شد همدستِ و گریبانم / از قبضهٔ دستم شد دامانِ شکیبائے

این آهِ دلِ هر دم وین رنگِ رخِ زردم / با رازِ درون هر دم دارد سرِ رسوائی

ای رشکِ مسیحائیم از بهرِ دوا ایم / چون بر دلِ شیدائیم یک جلوه نفرمائی

خاکِ رهِ کوی تو این طرفه اثر دارد / هم صندلِ دردِ سر هم سرمهٔ بینائی

بوئی به نیاز آمد از طرّهٔ مشکینش / از خود برمید آخر این آهوی صحرائی

سزد آنکه دم زنم من ز کمال کبریائے
که سوای حق نه بینم بوجود فی قبائی

همه این صفات و ذاتم که بعالم شهودست
بخدا که اوست پیدا بلباس ماسوائی

نظری بصورتم کن بنگاهِ دیدهٔ دل
که نمایدت سراپا همه جلوهٔ خدائی

همه گشت بر من که تو گوئیم منم من
نه منست این من نه خداست خودنمائی

همه دلبری و نازست که بصورتِ نیازست
چه نیاز شان خاص ست ز شیونِ دلربائے

بربود ز دست این دلم اعجاز نگاهی
زالست مرا همدم و دمساز نگاهی

هندو شود و چشم سیاهت بپرستد
گر برفگنی بر بت شیراز نگاهے

اعجاز نگاه تو کند زنده جاوید
ای رشکِ مسیحا بمن انداز نگاهی

بر افقِ تماشای رخت کیست هوا گیر
گو طایر قدسیست پرواز نگاهے

چون ناز تراز ینت و زیبی ز نیازست
زیبد که برادا فگنی از ناز نگاهے

از خلق جدا هستی و هم در همه هائے
از جمله مبرائی و در جمله درآئے

بی نام و نشان بودی و گنجینهٔ پنهان
از بهر شناسائی خود صورتِ مائی

بر وحدتِ ذاتت عرض کثرتِ شانست
یک شانِ تو خلقست دگر شانِ خدائی

هم شاهِ جهانی بسرت افسر شاہے
هم دلق بیرداری و هم شکلِ گدائی

هم معتکفِ مسجدی و سبحه بدستے
هم دوش بزناری و در بتکده هائے

هم بارکشِ خرقہ و هم رندِ قباپوش
هم زاہد سراپائی و هم ترک ختائی

هم صوفی و رقاصی و هم صورتِ مطرب
هم چوبے و هم تاری و هم صوت و صدائی

هم نالۂ جانکاہی و هم خندۂ جانبخش
هم سوزی و هم سازی و هم درد و دوائی

هم بلبلِ شیدائی و زاری و نزاری
هم در چمن و هر گلِ جلوہ نمائی

هم خطّے و هم خالے و هم چہرۂ زیبا
هم کاکلِ مشکینی و هم زلفِ دوتائی

هم حسنِ گلزاری و هم برقِ تبسّم
هم دیدہ و رفتارے و بالائے بلائی

هم شوری و هم فتنہ و هم آفتِ جانے
هم غمزہ و هم عشوہ و هم ناز و ادائی

هم خنجرِ مژگانے و هم تیغِ دو ابرو
هم تیرِ نگہ در هدفِ سینہ ہائے

هم غافل و ہشیاری و هم بیہُش و سرمست
هم واعظ و هم پیرِ رہ مغبچہ ہائے

هم قاضی و هم مفتی و هم حکمِ شریعت
هم گفتہ انا الحق بسرِ دار برآئی

هم مرشدِ کل گشتہ بشکلِ شہِ جیلان
پر رویِ نیاز آئی و ارشاد نمائی

اے دل تو چنین در شغب و شور چرائی
وے دیدہ بگو صورتِ ناسور چرائی

ای سینۂ من ریشِ دل از بہر کہ دارے
وی لختِ جگر سوختہ چون طور چرائی

وی خندۂ من صورتِ گریہ بچہ گشتی
وی صبحِ تبسم شبِ دیجور چرائی

اے راحتِ جان تشکلِ غم آمدہ چونی
وی جانِ من آزاری و رنجور چرائی

در معنیِ فی انفسکم غور و نگہ کن
معشوق بپرداری و مہجور چرائی

دلدارِ تو نزدیکتر است از رگِ جانت
افتاده به پندارِ دوئی دور چرائی

خورشید جمال رخ محبوب عیانست
ای شپرکِ دیدهٔ جان کور چرائی

جانان بجهانست چو دریا به قطرات
چون قطره بدریائی و در شور چرائی

از زندگی افزای لب ساقی سرمست
می نوش کن و هان بلبِ گور چرائی

ای زاهد افسرده بیار و بجد اشتم
در حرصِ بهشت و هوسِ حور چرائی

یک جو نه هم قیمتِ این طاعتِ مهمل
بر تکیهٔ این زهد تو مغرور چرائی

بر قولِ نیاز است اگر علم یقینت
پس دیده و دانسته به دستور چرائی

بر چهرهٔ تو نقاب تا کی
بر چشمهٔ خور سحاب تا کی

بر دیدهٔ ما حجاب از ماست
در ما و تو این حجاب تا کی

لب تشنهٔ بحرِ حقیقتم گذر ده
باشم بغلط سراب تا کی

یک حرف ز عشقِ خود سبق ده
خوانم قصصِ کتاب تا کی

بیخود ز خودم کن و بخود وا
مانم بخودی خراب تا کی

مستم بکن از نگاهِ مستت
دارم هوسِ شراب تا کی

باشم به تعلقاتِ ذرات
وا مانده ز آفتاب تا کی

ای دلبر من جمال بنما
ای جان من این حجاب تا کی

گردان زده کون بی نیازم
گردم پی آن خراب تا کی

ندانم کیستم مارا چه نامے | بحیرت اندرم هستم کدامے
بحسن روی خود سرشار و مستم | نه مینا دانم و نی می نه جامے
نباشم بر زمین نے بر سماوات | مگر در لامکان دارم مقامے
عجب جائیست اندر ملک جانم | که آنجا نی سحر باشد نه شامے
چو مهرم شد برون از مطلع غیب | ز نامم شد عیان هر خاص و عامے
بظاهر گرچه فانی مینمایم | ولے در باطنم دارم دوامے
ز وحدت سوی کثرت چون آیم | همون دم بازگردم تیزگامے
بهر آنے بشانے دیگر آیم | نمیدارم بیک شانی قیامے
گهی بر صورت بلبل بنالم | گہے بشکل گل آیم خنده فامے
بکعبه شیخ و در دیرم برهمن | صنم در میکده هم می و جامے
بهر مشرب که بینی نیست جز من | ز من بشنو بهر ملت کلامے

بباطن ناز و در ظاهر نیازم
به معنی خواجه در صورت غلامے

مثنوی

یار من باکمال رعنائے | خود تماشا و خود تماشائے
عشقبازی بخویشتن دارد | غیرتش تاب غیر کے آرد
در ازل دیده بر رخش واکرد | خویشتن را بخویش شیدا کرد

ور بطونش نمود عشق مقام | شد مسافر سکونت و آرام

شد چو حب نظاره دامنگیر | گشت مطلق بدام قید اسیر

از تقاضای حب جلوه گری | آمد اندر حصار شیشه پری

خواست آن حسن بی نظیر و مثال | متجلی شدن باین امثال

ناگهان کرد امر کن فیکون | نقش بسته جهان بوقلمون

شد هزاران هزار شکل غریب | از تجلی نور ذات حبیب

یک جهانی ز جنس جن و ملک | دان دگر از عناصر است و فلک

خود برآمد بشکل این اکوان | حسب در خواست حضرت اعیان

هست عالم تمام مرآتش | کاندرو ظاهر است آیاتش

طرفه تر اینکه را سزد مرآت | جز یکی نی چه گویمت هیهات

لیک اندر جهان کهنه و نو | جست وجوی نمود با تگ و دو

هیچ کس را نیافت این قابل | که ظهورش بود درو کامل

آخر الامر سوی آدم دید | بهتر و خوبتر ز عالم دید

متصف با صفات تنزیهی | هم درو وصف و نعت تشبیهی

زین سبب شد خلیفه اش انسان | دیگری کس نبود لایق آن

اوست آئینه صاحب اوجهین | گر ببینی تو با حقیقت عین

رخی سوی خصائص سیدی | وجه طرف نقائص عبدی

سجده اش با نقائص عبدے | جانبِ آن خصائص ربّے

پس همون ساجدست و هم مسجود | نیست در دهر غیرِ او موجود

جز عدم نیست غیرِ ذاتِ خدا | پس بود عینِ او همه اشیا

مجملے هست آنچه گفت نیاز | کرد کوتاه قصهاے دراز

بایدت گر برین دلیل گواه | کن نظر جانبِ کلامِ الله

وله

امر بی ست روح و سرِ خداست | ذکر بے کام و بی زبان او راست

حیف در بندِ جسم در ماندے | نشنوی صوتِ پاکِ رحمانے

یارِ تو هر دمست با تو کلیم | حیف تو نشنوی کلامِ قدیم

همه عالم پُرست از آواز | لیک درهاے گوشِ خود کن باز

باز کردن همین بس ست ترا | بند سازی رهِ شنیدن را

بشنوی یک کلامِ نامقطوع | کز حدوث و فنا بود مرفوع

اول و آخرش چو بیجه شد | زان سبب نام او بآنحد شد

عالمِ صورت از و ظهور گرفت | از حضورش بساطِ نور گرفت

رونق افزاے انجمن او شد | فیض بخشاے هر سخن او شد

گر باظهار رونما و ردے | نام آواز در جهان بندے

بشنو آن بانگِ پُرسرور از گوش | کن فراموش خویش را ز هوش

غرق شو در میانِ بحرِ محیط | ذات بے کم و کیف نورِ بسیط

نور بیرنگ ہست وحدت ذات — وین تعین بود ہمہ ظلمات

دیدہ ہای دلت کہ نابینست — پیش تو نور سر بسر اینست

ورنہ وحدت کجا و کثرت کو — بوی عنبر کجا کجا بدبو

تو کہ ہرگز ندیدہ آن نور — چہ بدانی حقیقت مستور

تا نیفتد شعاع نور خدا — بر دلت کی شود ترا پیدا

کاین ہمہ ظلمت ست نور دگر — کی شود این وآن بہم ہمسر

ذات مطلق مثال گل باشد — مبدء فیض جزو و کل باشد

وین دوی و تعین ست چو خار — می کشد ہر یکے ازو آزار

گل شوی گر نظر بہ گل آرے — دامن جان کس نیازارے

ور بتقید خار در مانے — خود بہ رنجی جہان برنجانے

تو نہ آئی ہر آنچہ فہمیدے — گل نہ دیدی تو خار را دیدی

تو ہمی تو خواستہ گل از گلشن — خار دانستہ و شدی گلخن

اندران خار و گل تو فرق مکن
گرچہ ہستند از یکے گلشن

ای دوست ببین ہمہ سوی خدارا — با عین نگاہے
خود بہر تماشا ز رخش آمدہ بیرون — از حجلہ خلوت
گہہ سوی کلیسا شدہ ناقوس بتش — در پردہ ترسا

میدان بیقین این ہمگی او شمارا — مرآت الٰہی
گہہ دلق ببر کردہ گہہ صورت دارا — با حشمت و جاہے
گہہ کردہ بدست آمدہ تسبیح و عصارا — پوشیدہ کلاہے

مصرع	بند
گفتم که چه کردی که جهانی شیدا افتاد	گفتا بکلامی
سوزنده خس و خاشاک من شعله حسنست	گر جلوه نمائی
گر بر سر من آئی بهر یک گوئی	گوئیم که تو هستی
جز ذات تو کس را نکنم سجده تعظیم	ای لیلی زیبا
از رقص جانم نغمت هیچ غم نیست	ای حضرت جانان
خاموش بیا رازها این گفتند شکوه	گر عاشقِ آدی

مصرع	بند
گفتم به چه گرد آمده این خلق شمارا	گفتا بنگاهی
گو آتش برق رخشت ای یار دل آرا	گو این پر کاهی
نازم به نظر هیچ کسی غیر شمارا	معبود الهی
در شان تو گویم صفت ملت و شمارا	هر شام و پگاهی
هر لحظه بتو سپرده این راز گدارا	جانی و پناهی
بگذار بیا ورخ او صبح و مسارا	هر سالی و ماهی
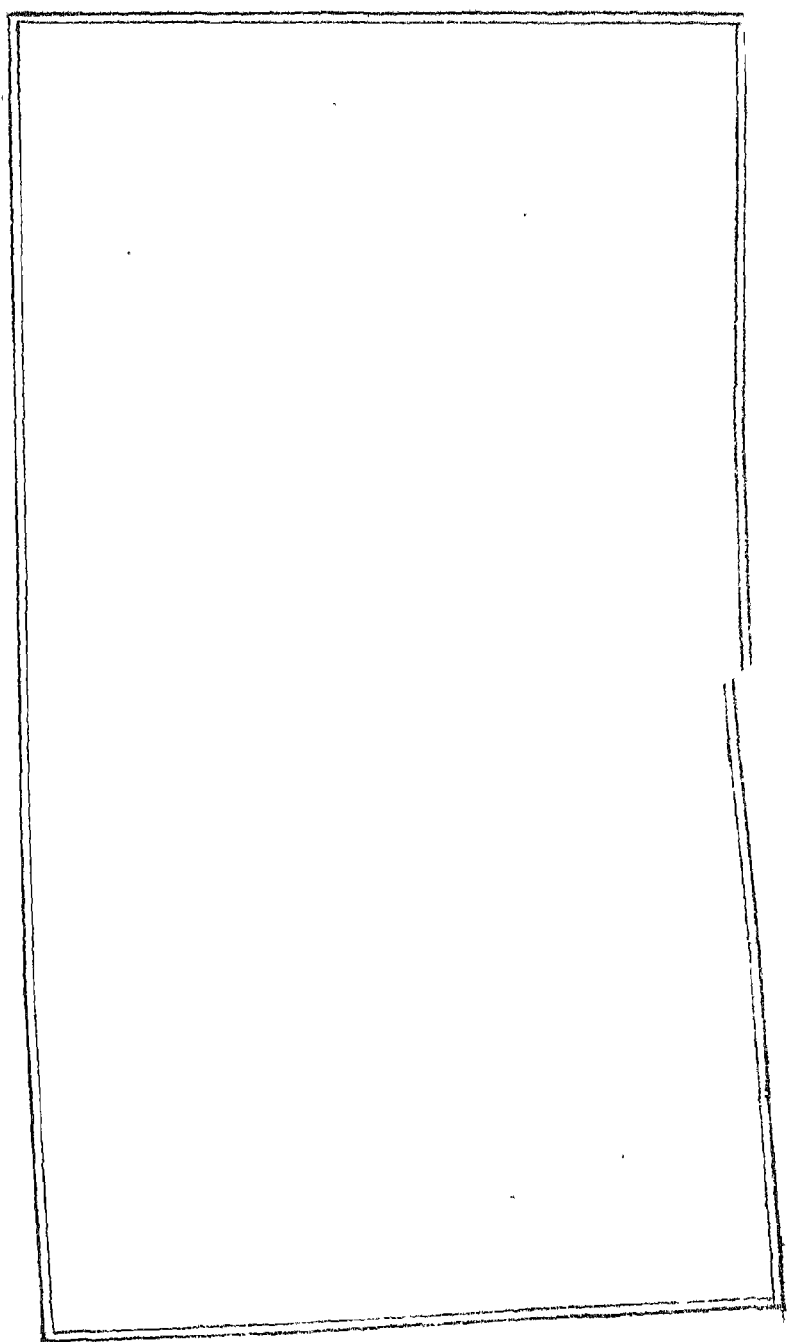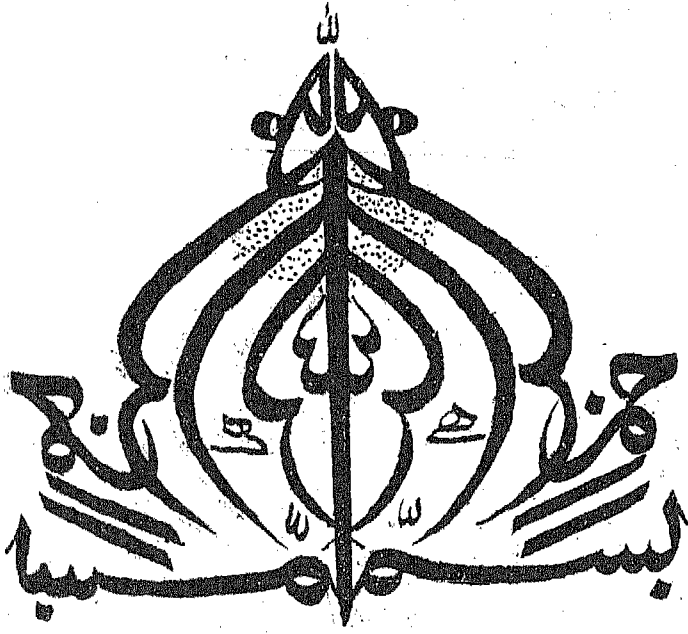
بسم اللہ الرحمن الرحیم
گر کون و مکان مظہر نیرنگ نہوتا
ہر آن مین اوسکا یہ نیا ڈھنگ نہوتا
ہوتا نہ اگر اوسکے تماشا مین تحیر
حیرت سے مین آئینہ نمط دنگ نہوتا
گر شان پیمبر کی ابوجہل پہ کھلتی
اسلام کے لانے مین اوسے ننگ نہوتا
اسرار حقیقت کے خبردار جو ہوتے
ہفتاد و دو ملت مین کبھی جنگ نہوتا
امکان سے باہر ہے تری کنہ کا پانا
ورنہ دل آگاہ مرا تنگ نہوتا
گر پردۂ غفلت کو تہ ہم سے اوٹھاتا
اے عشق نیاز آگے ترے سنگ نہوتا
چادر سے موج کی نہ چھپے چہرہ آب کا
برقع حباب کا ہو برقع حباب کا

اپنا ہی کچھ تصرف اوہام ہے کہ ہم
چہرے پہ حق کے پاٹ ہین دیدہ نقاب کا

آنکھین موندی ہوئی ہین تو پھرن بھی رات ہے
اسمین قصور کیا ہے بھلا آفتاب کا

کس کام کی یہہ ہستی موہوم کائنات
سیراب کب کرے ہے تجھے دھوکا سراب کا

اپنا حجاب آپ ہی تو ای میان نیاز
اوٹھنے مین تیرے ہوتا ہی اوٹھنا حجاب کا

ای دل جناب قدس مین تو کب رسا ہوا
دنیا کی ہے اندھین مین ابھی تو پھنسا ہوا

گنجایش خیال طلسم جہان کہان
آنکھون مین جسکے جلوہ حق ہے بسا ہوا

خطرے کو حب جاہ کے دل سے نکالئے
یہہ بہ طرح کا چور ہے گھر مین دھنسا ہوا

معیار عشق پر زر ہمت لگا کے دیکھ
نکلا جو ہے طلا ہے کسوٹی کسا ہوا

گھر کو تو اپنے ہستی کے ویران کر نیاز
ہستی سے حق کے پھر وہ رہیگا بسا ہوا

کیا جانیے کسکی گھات مین نکلا کسا ہوا
وہ شوخ ہاتھہ قتل جہان پر رسا ہوا

اپنا تو ملک دل ہی کبھی سے اوجڑ گیا
لیکن چراغ داغ سے کچھہ ہے بسا ہوا

دل خانۂ خدا ہے صنم اسکو مت گرا
ممکن نہین جو پھر بسے یہہ گھر گھسا ہوا

ہرگز نہ آئی مہر تجھے میرے حال پر
ہر چند آہ و نالۂ صبح و مسا ہوا

ہوتا ہے کوئی خندۂ گل سے شگفتہ دل
اوس غنچہ لب کو دیکھا ہے جسنے ہنسا ہوا

ای مرغ دل اوکھڑ گئے جب بال و پر ترے
کہہ کیا کریگا دام سے چھٹ کر پھنسا ہوا

پھولا نہیں سماتا ہی جامہ مین اپنے پھول
پا اوسکی بو مین پیرہن اپنا ایسا ہوا

بیٹھا نہیں ہے ایسا مرے دلمین درو غم
بن جی سے لیے جو نکلے یہہ کافر دھنسا ہوا

مارا تمھاری زلف کا ہرگز نہ بچ سکے
سو بار بچ رہا ہو جو افعی ڈسا ہوا

ہون مین نیاز مست جناب امیر کا
اِس واسطے مین صاحب فکر رسا ہوا

سن سن کے شور عشق کے حالات ای نیاز
ڈر ڈر کے دل بغل مین ہے جاتا دھنسا ہوا

تمھارے دور مین ہمنے ساقی عجب ہی دور شراب دیکھا
ادھر تو واعظ گرا پڑا تھا ادھر کو زاہد خراب دیکھا

جو ایک چھلکی مین قطرہ سے گل ہوا و ایک قطرہ سے ہوئے دریا
تمام عالم مین تو نے ہمدم کوئی بھی مثل حباب دیکھا

وہ مست میخوار ادھر کو آیا مگر یہہ لالہ ہی اسکو لایا
کہ جیسے خون کو شراب گلگون دل و جگر کو کباب دیکھا

چمن مین نرگس کہین ہین بیمار اسکی آنکھونکو دیکھکر کے
کہین ہی زلفون کے غم مین سنبل نے آپ اپنا پیچ و تاب دیکھا

تمھارے مکھڑے کو بیچ زلفون کے دیکھکر کیا مثال کہیے
برائے گفتن مگر یہہ کہیے کہ مہ زیر سحاب دیکھا

نہیں ہے دکھ کا کچھ اسمین اے دل کہ ہے یہہ جھوٹا طلسم عالم
جو کچھ سنا تھا سو ہی فسانہ جو کچھ کہ دیکھا سو خواب دیکھا

نیاز ایسا ولی برحق کہ پیر مرشد ہو اولیا کا
بتا تو امت مین اس نبی کی کوئی بھی بن بوتراب دیکھا

تمھارے عشق مین گر جان کے دینے سے یہان اٹھتا
کوئی دن جی کے آخر موت سے مرنا ہی پڑتا

کہان یہہ عشق کا مرنا کہان وہ موت سر پڑتا
یہان اب روح قدسی ہوتی ہان زیر زمین پڑتا

زیارتگاہ عالم آج ہے یارو مزار اپنا
کہو حاسد کو تو بھی ساتھ میرے آ یہان گڑتا

اگر پروانہ بلبل کی طرح مرنے سے تھم رہتا
یہہ رونا شمع کو اوسکے لیئے تا صبح کیون پڑتا

یہہ گلشن ہی وہ سکی تیری واعظ سب پہ کھل جاتی
ترازوی محبت مین اگر اک کرکے تو تلتا

نیاز آخر ترا دل تخت رب العالمین ہوتا
خس و خاشاک غفلت سے اگر یہہ سینہ جھڑتا

جو نہین آمد آمد عشق کا مجھے دل نے مژدہ سنا دیا
خرد و حواس و شکیب نے وہین کوچ کوس کو بجا دیا

جسے دیکھنا ہی محال تھا اوسکا نام و نشان کہین
سو ہر ایک ذرہ مین عشق نے ہمین اوسکا جلوہ دکھا دیا

کرون کیا بیان مین ہمنشین اثر اوسکے نگاہ زلف کا
کہ تعینات کی قید سے مجھے ایک دم مین چھڑا دیا

لیئے میرے چھکنے کے ایک جرعہ بھی اس شراب کا تھا بہت
تو نے شیشہ چشمی سے ساقیا سر خم کو لیکے جھکا دیا

تجھے عشق دل ہی سے کام تھا نہ کہ استخوانون کا پھونکنا
غضب ایک شیر کیواسطے تو نے نیستان کو جلا دیا

تری ناصحا یہہ جنان جنھین کہین ہین خود پسندی کے سب قرین
نہ دکھائی دیگی کبھی کہین جو کسی نے تجکو سجھا دیا

رکھین ہین نیاز یہہ اہل ادب ترے شعر سننے کا اشتیاق
غزل ایک دوسری اور کہہ تجھے حق نے فکر رسا دیا

تو نے اپنا جلوہ دکھانے کو جو نقاب منہ سے اوٹھا دیا
وہین محو حیرت بیخودی مجھے آئنہ سا بنا دیا

وہ جو نقش پا کی طرح رہی تھی نمود اپنے وجود کی
سو کشش سے دامن ناز نے وہے بہی زمین سے مٹا دیا

کیا ہی چین خواب عدم مین تھا نہ تھا زلف یار کا کچھ خیال
سو جگا کے شور ظہور نے مجھے کس بلا مین پھنسا دیا

ذرا دیکھ نگاہ رقیب سے پڑی اوس گلی مین تھی میری خاک
تو نے ایک جھونکے مین ای صبا اوسے لیکے ہائے اڑا دیا

رگ و پی مین آگ بھڑک اوٹھی بھوکے ہے جلا سبھی تن بدن
مجھے ساقیا مے آتشین کا یہ جام کیسا پلا دیا

یہان شعلۂ حسن کا تڑا بڑ جھکے سر لفاک ہوا
میری کا ہستی نے مشتعل ہو اوسے پتشوہ بنا دیا

جبھی جا کے مکتبِ عشق مین سبقِ مقام فنا لیا
جو لکھا پڑھا تھا نیازؔ نے سو وہ صاف دل سے بھلا دیا

خانقاہِ حیرت مین جس نے قدم پہلا رکھا
دوسرا اوسکا قدم پھر عرش کے بالا پڑا

تا بہ قوسین اوسکے آگے ایک ہو ادنی مقام
واں پہنچکر کچھ نہ پوچھو کیا سے کیا پھر کیا ہوا

نقشِ ہستی مٹ گیا نام و نشان سب اوٹھ گیا
صاف مطلع ہو گیا جو تھا یہان وان کچھ نہ تھا

سخت مشکل ہے دلا اوسکا پڑ آنا اس طرف
وہ نہ اون مردون مین ہے جنکو مسیحائے جلا

کیا ہی جی کو بھاتی ہین باتین یہ تیری اے نیازؔ
قولِ حق ہم تو سمجھتے ہین میان تیرا کہا

معمور ہو رہا ہے عالم مین نور تیرا
از ماہ تا بماہی سب ہے ظہور تیرا

اسرارِ احمدی سے آگاہ ہو تو جانے
تو نور بر ہر شجر ہے ہر سنگ طور تیرا

ہر آنکھ تک رہی ہے تیرے ہی منہ کو پیارے
ہر کان مین ہون پاتا معمور شور تیرا

جب جی مین یہ سمائی جو کچھ کہ ہے سو تو ہے
پھر دل سے دور کب ہو قرب و حضور تیرا

بھاتا نہین ہے واعظ جز دیدِ حق مجھے کچھ
تجھکو رہے مبارک حور و قصور تیرا

وحدت کے ہین یہ جلوے نقش و نگارِ کثرت
گر سترِ معرفت کو پاوے شعور تیرا

گر حدِ بے نیازی مرتہ دینا زسے ہو
پتلے مین خاک کے ہے پیارے غرور تیرا

اے دل کہیں سنبھالیو زنہار دیکھنا
اپنے ہی بیچ یار کا دیدار دیکھنا

خوبان اس جہان کا تماشا جو تو کرے
آئینہ وار طلعت دلدار دیکھنا

نیرنگیوں سے یار کی حیران نہ ہو جیو
ہر رنگ میں اوسیکو نمودار دیکھنا

اے دل قمار عشق میں ٹک کھیلیو سنبھل
بازی نہ سمجھ ہار مرے یار دیکھنا

گر نقد جان طلب کرے وہ شوخ دلربا
انکار واں نہ کیجیو زنہار دیکھنا

ہرگز دوا نہ کیجیو اس غم کی اے نیاز
سب راحتوں سے غم کو مزہ دار دیکھنا

عشق میں آ عجب مزا دیکھا
خویش و بیگانہ آشنا دیکھا

نکتۂ انّما سے واقف ہو
چہرۂ یار جا بجا دیکھا

بلکہ یہ بولنا تکلف ہے
سہے ہمنے اوسکو سنا ہے یا دیکھا

دیکھتا آپہی سنے ہے آپ
نہ کوئی اوسکا ماسوا دیکھا

دید اپنی کی تھی اوسے خواہش
آپ کو ہر طرح بنا دیکھا

صورت گل میں کھل کھلا کے ہنسا
شکل بلبل میں چہچہا دیکھا

شمع ہو کرکے اور پروانہ
آپ کو آپ میں جلا دیکھا

کرکے دعوی کہیں انا الحق کا
بر سر دار وہ کھنچا دیکھا

تھا وہ برتر شما و ما سے نیاز
پھر وہی اب شما و ما دیکھا

یار کو ہم نے جا بجا دیکھا
کہیں ظاہر کہیں چھپا دیکھا

کہیں ممکن ہوا کہیں واجب
کہیں فانی کہیں بقا دیکھا

کہیں بولا بلی وہ کہکے الست
کہیں بندہ کہیں خدا دیکھا

کہیں بیگانہ وش نظر آیا
کہیں صورت سے آشنا دیکھا

کہیں وہ بادشاہِ تخت نشین
کہیں کاسہ لئے گدا دیکھا

کہیں عابد بنا کہیں زاہد
کہیں رندون کا پیشوا دیکھا

کہیں رقاص اور کہیں مطرب
کہیں وہ ساز باجتا دیکھا

کہیں وہ درلباس معشوقان
پُرسرِ ناز او ر ادا دیکھا

کہیں عاشق نیاز کی صورت
سینہ بریان و دل جلا دیکھا

خواجہ معین الدین کے گھر آج دھاتی ہے بسنت
کیا بن بنا او ر سج سجا مجھ پہ کیا آتی ہے بسنت

پھولون کے گڈوے ہاتھ لے گاتا بجاتا ساتھ لے
جوبن کی مد مین مست ہو ہو راگ گاتی ہے بسنت

چھتیان اُمنگ سے پھر رہین نینان سکھے نینان لٹین ہین
کس طرز معشوقانہ سے جلوہ دکھاتی ہے بسنت

لے سنگ سکھیان کا بدن رنگ بسنتی کا برن
کیا ہی خوشی اور عیش کا سامان لاتی ہے بسنت

ناز و ادا سے جھومنا خواجہ کی چوکھٹ چومنا
دیکھو نیاز اس رنگ مین کیسی سہاتی ہے بسنت

لشکرِ غم آپڑا اقلیم دل پر لوٹ لوٹ
یہان ندای الامان تھی وان صدای لُوٹ لوٹ

دیکھ کر نیرنگیان تیری اسیران ملل
ملت و مذہب کی قیدون سے گئے سب چھوٹ چھوٹ

ٹاٹ پچا سے پانون کو پھیلا ہوا گھر سے نکل
پٹ گیا کوچہ ترا شیشہ دلون کے پھوٹ پھوٹ

کچھ بھی تجھ مین ہے مروت اے مرے ناآشنا
تیری آنکھون مین سیہ چشمی بھری ہے کوٹ کوٹ

ہاتھ ہاتھون نکے گی آتی ہے میان تیری کمر
جبکہ وہ رہ جائے ہے شست نگہ سے چھوٹ چھوٹ

گرم رو راہ عدم کا ہون اگر آوے تو آ
سانس کو اتنا تک تو چھاتی مین رکھا ہے گھوٹ گھوٹ

چل بچل ہے کارخانہ ہستی موہوم کا
چل نیاز اب حق سے مل اپنی خودی سے چھوٹ چھوٹ

رات تیری یاد مین اتنا مین رویا پھوٹ پھوٹ
لوٹ پائی آنسوؤن نے آئین آنکھین پھوٹ پھوٹ

عقل و دین کی بستیین تاب و توان کی نگرین
آ غنیم غم نے کین ویران ساری لوٹ لوٹ

پیچ مین زلفون کے آ کر کب نکل سکتا ہے دل
گرچہ بھاگا ہے وہ پنجہ سے اجل کے چھوٹ چھوٹ

ہاتھ کو دنیا و دین کے جھاڑ بیٹھے اہل جاہ
مت ستا ناحق زمین کو پانون اپنے کوٹ کوٹ

پشتی دیوار ہستی ہے شکست و ریختن
گر بنا اپنی ہی چاہے نیا کر ٹوٹ ٹوٹ

کیا کرون راز درون کہ آگے چھپ سکتا نہین
ضبط کر کر تھا چھپایا اب تلک تو گھوٹ گھوٹ

جوش زن ہے عشق کی مے اب خم دل مین نیاز
کہہ ابل باہر گرے گی خم سے نکلے پھوٹ پھوٹ

اس تعین کی گرفتاری سے ہی دل پھوٹ پھوٹ
آ حباب آسا بدریائے حقیقت لوٹ لوٹ

یہ سب اعیان و ملل ہین شاخہای یک درخت
ایک جڑ سے ہین یہ نکلی ڈالیان سب پھوٹ پھوٹ

جب تلک نمرودی پندار تیرے سر میں ہے
ضربِ نفس کے موگری سے سر کو اپنے کوٹ کوٹ

لٹ رہی ہے گنجِ عرفان بر درِ شاہِ عرب
دیکھتا کیا ہے دلا چل دونوں ہاتھوں لوٹ لوٹ

وہ جو ستے زندانِ ناسوتی کے مدت سے اسیر
اوجِ لاہوتی کو پہنچے یک نگہ میں چھوٹ چھوٹ

خدمتِ مرشد میں رہ چون برگِ گل ہمراہِ قند
فیضِ صحبت کب اوسے جب تک نہ ملتے لوٹ لوٹ

عالمِ بالا کو پہنچو گے کوئی دم میں نیاز
گر رکھا ایسا ہی دودِ آہ دلمیں گھوٹ گھوٹ

اے غنیمت خانۂ دنیا میں کیا کی لوٹ لوٹ
ستے کئی دم جو رفیق اپنے گئے سب چھوٹ چھوٹ

قاضی و ملا و مفتی محتسب زاہد فقیہ
سب گئے دورہ میں تیرے میکدہ کے پھوٹ پھوٹ

چشمِ بد سے دور رہیو کیا ہی آب و تاب ہے
ہو گئی یہ آنکھیں بنائی موتیوں سے کوٹ کوٹ

دیکھ میرا خونِ اشک اوسنے کہا شب مجھکو دیکھ
تیری آنکھوں میں گئی میری حنا سب چھٹ چھٹ

کیا ہی نازک ہے میاں تیرا گلو نامِ خدا
ہی جھلکتا پان کا رنگ اس سے باہر پھوٹ پھوٹ

تیرے بکنے پر ہنسی آتی ہے مجھکو ناصحا
اب تلک تھم تھم رہا ہوں مونہہ کو اپنے کوٹ کوٹ

ابتو عاشق ہو چکے ہونی جو ہو سو ہو نیاز
عشقِ طفلوں کی نہو بازی کہ جاوے لوٹ ٹوٹ

لایا تمہارے پاس ہوں یا پیر الغیاث
کر آہ کے قلم سے میں تحریر الغیاث

لاہوت سے اوترکے ہوں ناسوت میں پڑا
کیا کچھ ہوئی مقام کی تغییر الغیاث

حرص و ہوائے نفس ہے زنجیرِ پای دل
پاتا نہیں نجات کی تدبیر الغیاث

سوز و گداز و آہ و تپش نالہ و فغان
سب کچھ ہوئی و لے نہین تاثیر الغیاث

عاجز ہون اور بیکس و ناچار و ناتوان
مضمون آہ دل کی ہے تفسیر الغیاث

ہم آپ کے کہاتے ہین یا پیر دستگیر
سن لو مرید اپنے کی یا پیر الغیاث

مشکل کشا ہے خلق ہو تم شاہ اولیا
ہے اس لئے تمھاری قفا گیر الغیاث

کرتے ہو مشکلات جہان ایک پلمین حل
کیون حق مین میرے اتنی ہے تاخیر الغیاث

گر دستگے الغیاث نیاز آپ داد دین
دنیا و دین مین پاتی ہے توقیر الغیاث

یا غوث اعظم آپ سوا کون ہے مرا
کسکے کنے مین جا کرون تقریر الغیاث

دیکھو تو مین نیاز ہون لے سر سے پانون تک
یا ہون مین الغیاث کی تصویر الغیاث

خاک کے پتلے نے دیکھ کیا ہی مچایا ہی شور
جن و ملک سب کے اوپر کر رہا ہے اپنا زور

عشق کے میدان مین آ صورت انسان بنا
عاشق مولا ہوا چاند کا جیسے چکور

سینہ مین قلزم کو لے قطرہ کا قطرہ رہا
پل سبے سمائی تری اور سے سمندر کے چور

جب وہ ہوا جلوہ گر تخت خلافت اوپر
عالم ملکوت کے اڑ گئے ہاتھون کے مور

دل مین ہم اپنے نیاز رکھتے ہین سو طرز نازہ
سو سمجھے ہے یہ بھید اوسے جسکی نہو چشم کور

سمند ناز کی جب باگ اوسنے دہی ٹک چھوڑ
وہین ٹھٹک رہے ہمراہ ان سلمی منہہ موڑ

بتو خط جوہری حکمت نہین سیکھ سکتے
تو اوسکی دیکھ کر کیا کیسے گا توڑا ور جوڑ

کب اوسکے تیر نگہہ کا کسی سے ہوا انداز — جہان ہو پہنچے سو فار یہ سال کا سر توڑ

کہان تھی رات کہ ہر تھی نظر نہ آئی رات — نقاب زلف دیا شب جو اوسنے منہ پر چھوڑ

ہمین کو تیری نہین ہے نہ ہے کو تیری نہین — زمانہ ٹوٹ پڑے پر نہ پلٹے تیری ہوڑ

بھٹک رہا ہے تری کو دیکھا نہ مین طفرہ — دل ایسی کونسی کل ہے جسے تو لے ہے مروڑ

نیاز شعر خیالی نہین پسند عوام
غزل کہو تو کہو ٹک خیال بندی چھوڑ

ہمارے شیشۂ دل کو جو توڑتا ہے توڑ — پر اسکو پھینکیو تاب اپنی رہگذر کو چھوڑ

تو اپنے جور و جفا سے نہ در گذر پیارے — مین اپنی مہر و وفا سے نہ لون کبھی منہہ موڑ

محبت اپنی نہ ٹوٹیگی آپ کے توڑے — ہزار گو نہ اگر توڑے گا تو لون گا جوڑ

یہ عشق ایسا چھلاوا ہے جسکے چھل مین دیو — دیوانہ ہو سکے ہے کس بلا کی بھیڑ کھوڑ

ہر ایک رات شب قدر سے ہو روشن تر — گر اپنے موہنہ کو وہ مہر پیکت شب سے موڑ

جمال یار کے قابل نہین مری آنکھین — اب انکو بند رکھون مین ہمیشہ یا دوان پھوڑ

مین ایک بات بھی تیری نمانون اے واعظ — کہا کرایک سے لیکے تا بہ لاکھہ کروڑ

چھوٹے ہے حضرت شبیر کی یہان رینی — جو تیر خدنگ رنگا چاہے جا ولا لے پوڑ

اگر حقیقت عرفان کا ہے شور مجاز
نیاز فکر سخن کر رہ مجاز کو چھوڑ

حباب کی طرح اپنے تئین بنا کے توڑ — طریق حق مین یہی توڑ ہے خدا سے جوڑ

بدن کے توڑے ہوا کے سوا نہ نکلیگا — خدا ہی نکلے جو دیجے خودی کا بھانڈا پھوڑ

تعینات کے نقطون سے ہے کثیر احد — وہی ہے ایک یہ دس سو ہزار لاکھ کروڑ

صنم کو پوجے برہمن حرم کو مانے شیخ — یہ دونون ایک ہین بانون کسے کیئے دن چھوڑ

سوائے ہستی حق کے جو کچھ نظر آوے — یقین جانو کہ وہم و خیال کی ہے کھوڑ

ازل سے لے کے ابد تک ہی جو ہے سو ہے — برنگ بحر رواں جس مین ہے نہ توڑ نہ جوڑ

عبث ہے شعر و سخن کی یہ توڑ جوڑ نیاز
بس اپنے ذکر کی اور فکر کی طرف منہہ موڑ

جس یار کی ہو یاد وہان گھر بار فراموش — ہوتا ہے کوئی دل سے وہ دلدار فراموش

ہو مست ہین تجھ درس سے اے ساقی ہشیار — ہو کیون نہ اونہین خانۂ خمار فراموش

گر بادۂ توحید پئین اہل مشارب — ہفتاد و دو ملت کی ہو تکرار فراموش

پردہ کو تک ایک مونہہ سے اگر یار اوٹھاوے — ہو جائین زخود مردم ہشیار فراموش

یہ چہرۂ زیبا جو برہمن کبھی دیکھے — ہو جائے اوسے بت کی پرستار فراموش

گر کبک دری چال یہ بانکی تری دیکھے — رہ جائے اوچک اور کرے رفتار فراموش

جب دل مین کھنچا نیاز کے تجھ حسن کا نقشہ
ہو کیون نہ اوسے صورت اغیار فراموش

غم کو تک کرتا ہے کم جریان اشک — طرفہ رکھتا ہے اثر دریان اشک

سوزش دل سے چھلک گیا سب خشت تن — اب ہے دست آستین دامان اشک

آہِ آتش بار کے شعلون کو دیکھ
آہ پل پل سوکھتی ہے جانِ اشک

گرتے گرتے تختگاہِ چشم سے
مل گئے ماٹی مین یہ خاقانِ اشک

تھین یہ آنکھین معدنِ نورِ بصر
آج کل کچھ ہو گئی ہین کانِ اشک

ہین جواہر خانہ یا آنکھین نیاز
جس سے نکلے ہین دُرِ غلطانِ اشک

کیا بلا ہے ان دنون طوفانِ اشک
رات دن ہے بارشِ بارانِ اشک

یا الٰہی زورقِ گردون سنبھال
بے طرح امڈا ہے یہ طوفانِ اشک

پھنک چکے تھے ہم تو اے یارو ابھی
گر نہ ہوتا اس گھڑی احسانِ اشک

جنکو آنکھون مین سدا رکھتے تھے ہم
رل گئے گلیون مین وہ طفلانِ اشک

تھین یہ آنکھین منظرِ ایوانِ تن
ہو گئین اب مجریِ عمّانِ اشک

کچھ نہین ہوتا ہے رونے سے نیاز
لغو ہے گر ہو کوئی نازانِ اشک

ہین دیدہ بینا مین ہم ساری کم و بسیار ایک
کثرت نمایان اتنی ہو جتنا کرے تکرار ایک

عالم کہے جسکو جہان یعنی جہانِ جسم و جان
شانین ہین سب اوس ذات کی جسکو کہو سنسار ایک

بے امتیازِ بیش و کم دانہ مین ہین یہ سب بہم
بیخ و درخت و شاخ و گل انبوہ برگ و بار ایک

طوطی ہو جب دستان سرا سو طرح سے دے نوا
ہر دم نئی بولے صدا اور ہو وہان منقار ایک

عجز و نیاز اپنی طرف ناز و غرور اوسکی طرف
جب ہر طرف وہ آپ ہے پھر تو یہ ہین ہر جا ایک

آتی ہے جب کہ نشۂ توحید کی ترنگ
دکھلائے ہے تجلیٔ طوری ہر ایک سنگ

آنکھوں میں اپنی جلوۂ نیرنگ چھا گیا
گہہ لعل و گہہ گہر کے ہیں رنگ اشک رنگ رنگ

سینے میں میرے آوے جہاں سالٹھ ہے کچھ ہم
لگتا ہے دل میں جب نگہ گرم کا خدنگ

سب گر چکی ہے اپنی سر سے تعلقات
مہر بتان کی باقی ہے کچھ کچھ مگر النگ

دریا سے دل سے اٹھتی ہے موج الوہیت
رہتی ہے جی میں شور انا اللہ کی امنگ

گرداب دل میں زورق گردوں جو غرق ہو
وسعت نہووے اوسکی پیازہ ایک زنگ

کس پیار کی نگاہ کا دل میں لگا خدنگ
مرگ و حیات اپنی ہوئی دو نوا ایک رنگ

کیا طرفہ اجتماع نقیضین ہے حکیم
آنکھوں کے وہ لڑانے میں رکھتا ہی صلح و جنگ

جور و جفا میں تیرے ہیں لطف تا نہ ہے
ہوتا ہے تنگ حوصلہ کوئی ملول و تنگ

چشم سیہ کی تیرے جو اوس پر پڑے نگاہ
ہندو ہو تیری آنکھ کو پوجے بت فرنگ

داغ جبین پہ اپنے تو نازان ہے زاہدا
شاید ہمارے دشت کا دیکھا نہیں پلنگ

ہیں تند خو و سنگدل ایسے دل پہ مرہم رد
نکلے ہے دل سے شمع کے دیکھو شرار سنگ

بیٹھا جو ہے تو عشق کے دریا میں اے نیاز
دیکھا نہیں ہے اوسکی بلا کا مگر نہنگ

دکھلا رہا ہے شاہد نیرنگ اپنے رنگ
دیکھ اوسکی جلوہ گری کو ہیں عقل و ہوش دنگ

آتا ہے کس ادا سے وہ کافر بت فرنگ
باہم کئے وہ آنکھ لڑانے میں صلح و جنگ

بالون کی لٹ نے گھیری ہے چاہِ ذقن کے من
پیاسا ہو سر کے پوٹ سے لٹکا ہے یہ بہ تنگ

بلبل کو شکلِ گل ہو چمن مین رُلا دیا
ہو شمعِ انجمن مین جلا یا کہین پتنگ

تیرِ نگاہِ یار مین کیا زور توڑ ہے
ناوک اودھر خجل ہے اودھر دنگ ہے خدنگ

وہ پارسا ہین دور مین تیرے خرابِ مست
مستی کے نام سے جنہین آتا تھا عار و ننگ

فرشِ زمین ہے خاک نشینون کا بسترا
سب ہے نہان و مان عشق کا تکیہ ہے خشت و سنگ

خونِ جگر روان ہے ہمیشہ مری چشم سے
کہتے ہو تم نیاز جسے اشکِ سرخ رنگ

وحشتِ بیابانی سے ہے اپنی بیابان نازان
اپنے پابوس سے ہے خارِ مغیلان نازان

چاک ہاتھون سے ہے جیب آنکھون نے دامن پُر اشک
جیب نازان ہے یہان اور وہان دامان نازان

فخرِ زنجیرِ جنون ہے یہ مری پابندی
اور مری قید سے ہے خانۂ زندان نازان

پھنس گئے دام مین اوسکے جو دل و جان جہان
کیون نہ دلجمعی سے ہو زلفِ پریشان نازان

تجھسے تو بجھ نہ سکی آتشِ غم بھی اے ابر
کون سے کام پہ ہے تو اے نادان نازان

تک ذرا ہوتی ہے کم وحشتِ دل رونے سے
ہے سزاوار جو ہو دیدۂ گریان نازان

رشک مین ہین مرے آنسو سے ترے دُرِ یتیم
مت گہر ریزی پہ ہو بارشِ نیسان نازان

ہے دل و جان مری شاہِ نجف پر قربان
اے نیاز اسلئے ہین میرے دل و جان نازان

کیا ہی پھولی بہار آنکھون مین
ہے جہان لالہ زار آنکھون مین

پھول کرتے ہین کیا عجیب و غریب
شیر یا در سحا یا شراب کہن
کچھ اُوڑی جاتی ہے نگا داپنی
چھوڑ کر سینہ شاید آتا ہے
وحدت ایسی ہوئی ہے جلوہ نما
ہمکو نقاش ہے نظر آتا

کون ہے دستکار آنکھون مین
جسکا ہے یہ خمار آنکھون مین
کسنے پکڑا قرار آنکھون مین
اب دل بیقرار آنکھون مین
ایک ہے سو ہزار آنکھون مین
سب یہ نقش و نگار آنکھون مین

جسکو سمجھے تھے قطرہ ہے وہ نیاز
قلزم بیکنار آنکھون مین

کچھ نہین کھلتا مجھے مین کون ہون
عشق ہے سرمایہ دیوانگی
آہ و نالہ نے مجھے رسوا کیا
گر نہ تھے سخت دل آنکھون کی راہ
حسن جانان جلوہ گر ہرشے مین ہے
کون پاسکتا ہے مجھ گم گشتہ کو

صورت حیرت ہون یا شکل جنون
سحر کب پاتا ہے اوسکو اور فسون
ورنہ پنہان تھا مرا راز درون
رشک اشک ایسا ہوتا رشک خون
دیدہ مین اپنے نہین کوئی زبون
وین ڈھونڈھے آگے یا دنیا سے وون

جسنے پہچانا ہے اپنے آپ کو
ہے نیاز اپنے قدم پر سرنگون

اگرچہ مین سیہ بتان دیکھتا ہون
وے جلوۂ حق عیان دیکھتا ہون

مین جس طرح حق پرستی ہون کرتا
مگر خود پرستی نہان دیکھتا ہون

جو ربّ الحرم ہے صنم بھی وہی ہے
حرم دیر مین ایکسان دیکھتا ہون

اسے برہمن اور اوسے شیخ مانے
یہ آپس کا جھگڑا یہان دیکھتا ہون

ازل سے ابد تک جو کثرت ہے پیدا
سو وحدت کا دریا روان دیکھتا ہون

نیاز اب کہون کس سے رازِ حقیقت
یہ عالم سراپا گمان دیکھتا ہون

بھلا اک غزل اور بھی ایسی کہیو
تجھے مین فصیح البیان دیکھتا ہون

نہ تن دیکھتا ہون نہ جان دیکھتا ہون
تجھی کو نہان اور عیان دیکھتا ہون

اگر کوئی جانے جہان غیرِ حق ہے
سو مین اوسکو وہم کا گمان دیکھتا ہون

یہ جو کچھ کہ پیدا ہے سب عین حق ہے
کہ اک بحرِ ہستی روان دیکھتا ہون

کہان غیر ہے اور کسے غیر بولون
سوی اللہ کیدھر کہان دیکھتا ہون

ہے ذاتِ بیرنگ و بیچون کہین ہین
بہر رنگ جلوہ کنان دیکھتا ہون

نیاز اب ہوا ناتوانی سے تو پیر
و لے عشق تیرا جوان دیکھتا ہون

ملکِ خدا مین یار و آباد ہین تو ہم ہین
تعمیر دو جہان کی بنیاد ہین تو ہم ہین

دیکھا پرکھ پرکھ کر آخر نظر چڑھا سیہ
گر نقد ہین تو ہم ہین نقاد ہین تو ہم ہین

اپنا ہی دیکھتے ہو تم بندوبست یارو — گر داد ہین تو ہم ہین فریاد ہین تو ہم ہین
پھیلا کے دام الفت گھیرتے پھرتے ہم ہین — گر صید ہین تو ہم ہین صیاد ہین تو ہم ہین
ٹھہرا ہے عشق بازی دن رات کھیل اپنا — گر قیس ہین تو ہم ہین فرہاد ہین تو ہم ہین
شادی و غم یہ دونو اپنی ہی حالتین ہین — دلگیر ہین تو ہم ہین اور شاد ہین تو ہم ہین
کاریگری کی اپنے یہ سب مصوری ہے — تصویر ہین تو ہم ہین بہزاد ہین تو ہم ہین
ہستی کے کاغذون پر ہین دستخط ہمارے — گر فرد ہین تو ہم ہین اور صیاد ہین تو ہم ہین
جو کچھ کہ یہ گرہت ہے سو ہے ہتوٹی اپنی — فولاد ہین تو ہم ہین حداد ہین تو ہم ہین
روی زمین کے اوپر مانند گرد باد ہے — گر خاک ہین تو ہم ہین اور باد ہین تو ہم ہین

تعلیم اور تعلم سب ہے نیاز اپنا
شاگرد ہین تو ہم ہین اوستاد ہین تو ہم ہین

یہ تیری جلوہ گریان آنکھون ہین چھا رہی ہین — پیارے ادائین تیری دل ہین سما رہی ہین
اودھر تو زلفین کھینچین دل اپنی ہی طرف کو — ایدھر اشارتون سے آنکھین بلا رہی ہین
غمزہ کے لشکرون کو اپنا ہی طنطنہ ہے — سب صبح جو دیکھو اپنی نوبت بجا رہی ہین
طرف چمن ہوا ہے شاید گذر تمھارا — جو آج عندلیبین دھومین مچا رہی ہین
کھلی ہین تیری نرگس آنکھین جو دیکھے اسکو — جب تک نہین ہے دیکھا باتین بنا رہی ہین
محراب سجدہ کہیے یا تیغ ان بہوون کو — لاکھون ہی سر جو آگے اپنے جھکا رہی ہین
اعجاز کر رہی تازہ ادائین تیری — وہ قتل کر رہی ہین اور یہ جلا رہی ہین

بھاتا نہین ہے کوئی تجھ بن نیاز کو اب
تیری پیاری پیاری باتین اوسکو تو بھا رہی ہین

کیونکر نیاز مانے اونکی خوش کلامی
اوسکو پیاری باتین پیارے کی بھا رہی ہین

روان انکھون سے ہے سیلاب گلگون
الٰہی چشم ہے یا چشمۂ خون

جو شیرین تجکو دیکھے کوہکن ہو
اگر لیلی ہو یہان ہو جائے مجنون

یہ دل وہ تیر خاکی ہے یارو
بلا گردان ہے جسپر دہر گردون

ترے آئینہ رخ کا صفا دیکھ
تحیر مین ہے اشراق فلاطون

علی مرتضی ختم الرسل سے
نیاز ایسے ہین جون موسی کے ہارون

کافر عشق ہون مین بندہ اسلام نہین
بت پرستی کے سوا اور مجھے کام نہین

عشق مین پوجھتا ہون قبلہ و کعبہ اپنا
ایک پل دل کو مرے اوسکے بن آرام نہین

ڈھونڈھتا ہے تو کدھر یار کو میرے اے ماہ
منزلش در دل ما تست لب بام نہین

بوالہوس عشق کو تو خانۂ خالہ مت بوجھ
اوسکا آغاز تو آسان ہے یہ انجام نہین

پھانسنے کو دل عشاق کے الفت بس ہے
گھیر لینے کو یہ تسخیر کم از دام نہین

کام ہو جائے تمام اوسکا پڑے جسپہ نگاہ
کشتۂ چشم کو پھر حاجت صمصام نہین

ابر ہے جام ہے مینا ہے مے گلگون ہے
ہے سب اسباب طرب ساقی گلفام نہین

ہائے ہائے چلی جاتی ہے یون فصل بہار
کیا کرون بس نہین اپنا وہ صنم رام نہین

جان جاتی ہے چلی دیکھکے یہ موسم گل
ہجر و فرقت کا مری جان یہ ہنگام نہین

دل کے لینے ہی تلک مہر کی تھی ہمیہ نگاہ
پھر جو دیکھا تو بجز غصہ و دشنام نہین

رات دن غم سے ترے ہجر کے لڑتا ہے نیاز
یہ دل آزاری مری جان بھلا کام نہین

عاشق زار ہون مین طالب آرام نہین
ننگ و ناموس سے کچھ اپنے تئین کام نہین

بےسر و پائی سے عشاق کو خطرہ کیا ہے
اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہین

نشۂ چشم سے ہون ساقی توحید کے مست
احتیاج اپنے تئین ظرف مے و جام نہین

بوالہوس پانون نہ رکھیو کبھی اس راہ کے بیچ
کوچۂ عشق ہے یہ رہگذر عام نہین

سیر بے نہایت ہے کہ پایا نہین جسکا پایان
جس جگہہ پہنچے ہے آغاز ہے انجام نہین

عالم عشق کی دنیا ہی نرالی دیکھی
سحر و شام وہان یہ سحر و شام نہین

زاہدا حال مرا دیکھکے حیران کیون ہے
مشرب کفر ہے یہ ملت اسلام نہین

ساقی مست کے دیدار کا سرشار ہون مین
اس لیئے دل کو تمنائے مے و جام نہین

عار کیا ہے تجھے لوگون کی ملامت سے نیاز
عاشقون مین تو اکیلا ہی تو بدنام نہین

نیستی ہستی ہے یارو اور ہستی کچھ نہین
بیخودی مستی ہے یارو اور مستی کچھ نہین

لامکان کی منزلت پاتا ہی کب کون مکان
ہو کے ویرانے کے آگے ہی کی بستی کچھ نہین

کچھ نہین سب کچھ ہے یارو اور سب کچھ کچھ نہین
غیر اسکے معنی رمز الستی کچھ نہین

یہ جو کچھ ہونا جسے کہتے ہیں ہستی ہے میاں
فقر میں ہستی یہی ہے اور ہستی کچھ نہیں

بندگی اور حق پرستی کچھ نہ ہونا ہے نیاز
کچھ نہ ہونے کے سوا اور حق پرستی کچھ نہیں

مدرسہ میں عاشقوں کے جسکی بسم اللہ ہو
اوسکا پہلا ہی سبق یاد و فنا فی اللہ ہو

یہ سبق طولانی ایسا ہے کہ آخر ہو نہو
بے نہایت کو نہایت کیسی یارتا ہو

دوسرا پھر ہو سبق علم الفنا اسکا انتفا
یعنی اس اپنی فنا سے کچھ نہ وہ آگاہ ہو

دوڑ آگے تب چلے جب چور ہو پیچھے مارو
اس دقیقے کو وہی پہنچے جو حق آگاہ ہو

تیسرا اوسکا سبق ہے پھر کے آنا اسطرف
اب بقا باللہ حاصل اوسکو خاطر خواہ ہو

ڈھائی انچھر پیم کے مشکل ہے جنکا ربط و ضبط
حافظ و ملا یہاں پر کب دلیل راہ ہو

حضرت عشق آپ ہوویں گر مدرس چند روز
پھر تو علم عشق کی تحصیل خاطر خواہ ہو

اے نیاز اپنی تو جو کچھ ہو سمجھ ہو بس فقط
حضرت عشق آپ ہو اور آپ دام اللہ ہو

اک توجہ آپ کی وافی و کافی ہے ہمیں
کیسا ہی قصہ ہو طولانی تو وہ کوتاہ ہو

وہ یار ہے میرا ارے او دیکھنے بارو
دیکھا نہ گر تم نے خدا دیکھ لو یارو

اس نقشہ کی تصویر بنی ہے نہ بنیگی
کس ہاتھ کے ہو تم بنے او نقش نگارو

ہے شاہد گل جلوہ نما تخت چمن پر
اے بلبلو سب ملکے چلو جی کو نثارو

در ملک دل شاہ جنون لائے ہیں لشکر
اے عقل و خرد اب چلو باندھ کے سب ہارو

ٹھائی ہے یہاں غنچوں نے آج یہ دلمین	واعظ جو ہیلے اوسکے عمامہ کو اوتارو
ہم آگ مین جلنے سے بہت راضی ہین ناصح	لو اپنی بہشتون کو ہمکین سر سستی مارو
اے چشم و جگر ملکے ہیم سینہ و دل ساتھہ	دھرنا دیو اوس یار کے دروانے پہ چارو
کس دل کی عمارت ہوئی ہے آج یہ سما	آتے ہو کہاں سے اوٹھے اوگرد و غبارو

کہتا ہے بیانؔ اور غزل ایسی ہی سینیو
کانون کو ادھر رکھکے ذرا حسن شعارو

ہم جرم محبت کے گنہگار ہین یارو	پکڑے ہین کیئے اپنے کو لوگردنین مارو
مشکل ہے جو چپ رہتے ہین جی ہتا ہے بیکل	وہ یار ہر اماسنے ہے گرُد و پکارو
گر راحت و آرام گیا جانے دو اے دل	ثابت رہو تک عشق مین ہمت کو نہ ہارو
درخواست بھلائی کی فلک سے نہین بہتر	دون ہمتون آگے نہ میان ہاتھہ پسارو
جاؤ جہان ہے ساقی سرست قدح نوش	کیون آئے ہو جھک جھک مری آنکھون خمارو
سیر چمن حسن مین کیا لطف و مزا تھا	کیدھر سے نکل آئے تم اے ہجر کے خارو
جب تک نہین وہ شوخ ہمتین دیکھے ہے خوبان	خورشید کے نکلے پہ کہان ہوگے ستارو
پھولی نہ سماتی تھی کہین انگ مین اپنے	آتی ہے خزان رہیو خبردار بہارو

اے شاہ نجف ہون مین بیانؔ آپکے گھر کا
بگڑے مرے سب کام ہمتین آن سنوارو

عشق مین تیرے کوہ غم سر پہ لیا جو ہو سو ہو	عیش و نشاط زندگی چھوڑ دیا جو ہو سو ہو

پوچھو نہ مجھ خراب سے یار و صلاح کار تم
اپنے تو آپ نہیں رہے ہوش بچا جو ہو سو ہو

مجھ سے مریض کو طبیب ہاتھ تو اپنا مت لگا
اسکو خدا پہ چھوڑ دے بہر خدا جو ہو سو ہو

عقل کے مدرسہ سے اٹھ عشق کے میکدہ میں آ
جام فنا و بیخودی اب تو پیا جو ہو سو ہو

لاگ کی آگ لگتے ہی پنبہ نمط یہ جل گیا
رخت وجود جان و تن کچھ نہ بچا جو ہو سو ہو

دیدہ و دل بہم ہیں ایک مجھ میں اور او مجھ میں
آنکھوں کے سامنے عیاں دل میں بسا جو ہو سو ہو

ہجر کی جو مصیبتیں عرض کیں اوسکے روبرو
ناز و ادا سے مسکرا کہنے لگا جو ہو سو ہو

ہستی کے اس سراب میں رات کی رات بس رہے
صبح عدم ہوئی نمود پاؤں اوٹھا جو ہو سو ہو

دنیا کے نیک و بد سے کام ہمکو نیاز کچھ نہیں
آپ سے جو گذر گیا پھر اوسے کیا جو ہو سو ہو

عشق ستاتا ہے کیوں آپ مجھے ہر آن تو
میرے تو آرام کا لے گیا سامان تو

صبر و قرار و شکیب تاب و تواں عقل و دین
سب نے تو لی اپنی راہ رہ گئی اک جان تو

دیکھا نہیں ہے ہنوز چہرۂ دلدار کو
کسکو تکے ہے بھلا دیدۂ حیران تو

جلوہ فروشی تک گل ہی سے پوچھ اے نسیم
در و میں کسکے ہوا چاک گریبان تو

غم نے تو ہمدم بگاڑ دی مری سب حیثیت
مانوں تجھے میں اگر لے مجھے پہچان تو

تو جو اگر سینہ صاف اوس رخ تابان سے ہے
شرم سے کیوں غرق ہے اب رخ غلطان تو

پوچھے ہے ہر ایک سے کسکا ہو عاشق نیاز
تجکو نہیں ہے خبر ایسا ہے انجان تو

افسانہ مرے درد کا اوس یار سے کہدو
زرقت کی مصیبت کو دل آزار سے کہدو

جھکتا نہیں یہہ دل طرفِ قبلۂ عالم
محراب خمِ ابروِ دلدار سے کہدو

ایک تو ہی نہیں مین ہی ہون اوس آنکھون کا مارا
اے اہلِ نظر نرگسِ بیمار سے کہدو

سینے سے پڑا خنجرِ مژگان کا یہ گھائل
تیرِ نگہہِ دیدۂ خونخوار سے کہدو

ہین عشق کی ملت مین ہون اے شیخ و برہمن
جا عشق مرا سبحہ و زنار سے کہدو

کیا جوش مین ہے اسمِ وحدت فہم و لمین
آنیلے ہے پڑی رومی و عطار سے کہدو

جون مہر کے سکھہ کہے آئینہ انا الشمس
یون لون ہون انا اللہ سر دار سے کہدو

مشکل جو نیاز آئے تمھین فقر مین درپیش
جا شاہِ نجف حیدرِ کرار سے کہدو

چھوڑو مجھے بیخود میرا آرام یہی ہے
بے نام و نشان رہنے دو بس نام یہی ہے

بیکار و معطل ہی ہون کارِ جہان سے
فہمید مین اپنی تو بڑا کام یہی ہے

سرسے قدم تک ہون جلا شمع کی مانند
شاید کہ میان عشق کا انجام یہی ہے

کافر ہون جو مین اپنے تئین جانون کہین کچھ
جو کچھ ہے سو تو ہے مرا اسلام یہی ہے

سوتے مجھے نہین دن رات تیرے دھیان مین پیارے
اپنی تو سحر ہے یہی اور شام یہی ہے

کہتے ہین نیاز آپکو اس شکل مری مین
یہ سچ ہے کہ تو پاک پہ یان نام یہی ہے

غم جدائی کو ہم جانئے یا خدا جانے
بلا کشون پہ جو گذری تری بلا جانے

مریضِ عشق کا درمان عبث کرے ہے تو
دوا ہماری ارسطو بھلا تو کیا جانے

صبا اگرچہ شگفتہ کرے ہزارون گل
اس ایک غنچۂ دل کو وہ کب کھلا جانے

اوٹھا رہی ہے جفا تیری اپنے در سے مجھے
مین اوٹھ تو جاؤن اگر شے مری وفا جانے

پڑا ہو جسکو سروکار عشق سے آکر
وہ جیتے جی میان اپنے تئین موا جانے

کسی نے آنکھون سے دیکھا ہے بن حباب کوئی
کہ اپنا آپ پلک مارتے مٹا جانے

نیاز منزل مقصود کو وہی پہنچے
جو کوئی شاہ نجف اپنا رہنما جانے

جب بر درِ دل حضرتِ عشق آن پکارے
گوشہ ہوئی عقل اور ہوئے اوسان کنارے

بازی وہی لیجائیگا اس کھیل مین اے دل
جو پہلے گٹا مہرۂ سر جان کو ہارے

گر حسن مین ہمسر ہین تمھارے مہ و خورشید
دن رات یہ کیون ہوتے ہین قربان تمھارے

جو سلسلۂ زلف کے ہین دستگرفتہ
پھرتے ہین سراسیمہ پریشان بچارے

پل مارتے ڈوبے ہے ابھی زورقِ گردون
طوفان ہین یہ دیدۂ گریان ہمارے

گر رستم و سہراب ہین ایسے ہی دلاور
ہم دین تو بھلا عشق کے میدان مین آتارے

کل دورۂ مجنون تھا نیاز آج ہے اپنا
نوبت کے بجے پر سرِ دوران نقارے

مری آنکھون مین اگر ایسی ہی تیری ذات کو جلوہ گری رہی
تو ہمیشہ کو وہ مین اپنے آپ سے یونہین بیخبری رہی

ارے آہ تیرے نہال سے کبھی کچھ نہ برگ و ثمر ملا
نہ پھلے نہ پھولے کبھی یونہین تو ہمیشہ بے ثمری رہی

جو یہ جوشِ سیلِ سرشک کا کوئی روز ایسا بنا رہا ۔۔۔ نہ بدن میں نام کو نم ملے نہ دکھائی دیگی تری رہی
ابھی سکے ناگنی زلف کی مجھے ہائے کیسی نظر گئی ۔۔۔ مری مرگ آنکھو نکے سر لگا دیکھو آپ کیسی بری رہی

چلی بادِ گرم فراق سے چلا سب یہ جو نیاز کا
مگر ایک شاخ نہال غم جسے دل کہیں سو ہری رہی

آتے ہی اسکے سامنے ہم آپ سے یوں چل بسے ۔۔۔ سورج کا چہرہ دیکھتے جیسے کہ شبنم چل بسے
عہدِ رفاقت بندہ گیا تھا کیا اب بنھتا نہیں ۔۔۔ پیچھے رہا جاتا ہے غم اور ہم تو اسدم چل بسے
عقل و خرد ایمان و دین صبر و شکیب آرام دل ۔۔۔ جو کچھ کہ تھے وہ زندگی کے رکن اور رکھم چل بسے
اپنے نشینوں بکھو کیا لطف ہی اس زیست کا ۔۔۔ جب ہم اکیلے رہ گئے اور اپنے محرم چل بسے

چلیئے نیاز اب اوس جگہہ کا بھی تماشا کیجئے
اپنے ہزاروں ہیں جہاں ہیں یار و ہمدم چل بسے

جب چھوڑکر تنہا مجھے وہ یار و ہمدم چل بسے ۔۔۔ عقل و قرار و ہوشِ دل سب ملکے باہم چل بسے
اپنا مدار زندگی اب رہ گیا ہے غم ترا ۔۔۔ پھر تو وہ پوری موت ہے یا رب اگر غم چل بسے
تک مخلصی بلبل کو دے صیاد جاتی ہے بہار ۔۔۔ پھر چھوڑنا کیا لطف ہے جب گل کا موسم چل بسے
دنیا سرا ایسی نہیں اکر جہاں رہ جائے ۔۔۔ بس شب کی شب آئے رہے اور پھر گجر دم چل بسے

ابتو چلو ملکِ بقا کی سیر دیکھو اے نیاز
دیکھو تو کیا کیا ہو وہاں عالم کے عالم چل بسے

دھیان اپنے کوتے خاک نہ افلاک سے باندھو ۔۔۔ عرفان اگر چاہے دل پاک سے باندھے

گر جلوہ گہہ یار ہنو آئینۂ دل
پھر اوسکا تصور کوئی کس تاک سے باندھے

ہے کاسۂ سر اپنا ملتبس تری بوسے
اب دستۂ گل لیکے کوئی تاک سے باندھے

فخر اپنے تنگ کا فلک چاہتے سو کر لے
پر شرط نہ غربال دل چاک سے باندھے

ہر چند نظر باز ہے یہ نرگس شہلا
پر تاک نہ اس دیدۂ بیباک سے باندھے

صحرائے شکار اوسکے مین بیٹھا ہون بامید
شاید مجھے کر صید وہ فتراک سے باندھے

لخت جگر دل سے جو مینڈا مین بندھتا
پھر آنسوؤنکی ندی کوئی خاک سے باندھے

تکنے کی فقط تاک کا ہون یار و گنہگار
کوئی باندھے مجھے تو تجر تاک سے باندھے

جوڑے کو جو وہ نازنین باندھے تو ہے لازم
تار نگہہ چشم ہوسناک سے باندھے

ماٹی سے ہماری وہ بنا کر کے بگولے
چکر ہی مین رکھتا ہے سدا چاک سے باندھے

اس چرخ سے کیا رکھئے بھلا چشم نکوئی
جو پیرلیں ازمرگ بھی ہے خاک سے باندھے

بہتر ہے نیاز آپ کہ تو رشتۂ اخلاص
ہر ایک سے توڑے شہ لولاک سے باندھے

مجھے بیخودی یہ تونے بھلی چاشنی چکھائی
کسی آرزو کی دل مین نہین اب ہی سمائی

نہ حذر ہے نے خطر ہے نہ رجا ہے نے دعا ہے
نہ خیال بندگی ہے نہ تمنّائے خدائی

نہ مقام گفتگو ہے نہ محل جستجو ہے
نہ وہان حواس پہنچین نہ خرد کو ہے رسائی

نہ مکین ہے نے مکان ہے نہ زمین ہے نے زمان ہے
دل بینوا نے میرے جہان چھاونی ہے چھائی

نہ وصال ہے نہ ہجران نہ سرور ہے نہ غم ہے
جسے کہئے خواب غفلت سو وہ نیند مجکو آئی

سن تو اُٹھے جہاں ہوں ہمیشہ ہاں کہاں ہم تن ‫ | ‫ جو وہ دی کہے تھے لوازم سو رہائی اوسنے پائی

یہاں میں رہا ہوں جب تو سخن نیاز یوں
سنوگے زبان سے وہی جو کہیگا تائی

ستارے نہیں یہ شبِ تار کے ‫ | ‫ شرارے ہیں آہِ شرربار کے
مبارک رہے تجھکو واعظ بہشت ‫ | ‫ میاں ہمتو طالب ہیں دیدار کے
جو دیکھے تجھے بلبل اے رشکِ گل ‫ | ‫ نہ پھٹکے کبھی گردِ گلزار کے
صفائی تیرے ساقِ نداں کی دیکھ ‫ | ‫ ہوئے غرقِ دریا گہربار کے
عجب کیا جو تشریف لاؤ ادھر ‫ | ‫ عیادت کو آتے ہیں بیمار کے
کہاں فصلِ گل ہے کہاں وہ بہار ‫ | ‫ چلو ہل کے رو دیں گلے خار کے

غزل اور ایسی ہی کہیو نیاز
کہ مشتاق ہیں تیرے اشعار کے

چھٹا ہاتھ سے چشمِ خونخوار کے ‫ | ‫ لیا زلف نے دام میں مار کے
یہ جنبش جو ابرو میں ہے یار کے ‫ | ‫ سو چھڑتے ہیں وہ ہاتھ تلوار کے
یہ دن رات ہیں یا کہ ہندو و ترک ‫ | ‫ کہ ہمدوش ہیں زلف و رخسار کے
کھلی آنکھ پیتے ہی وحدت کا جام ‫ | ‫ ہوئے مست و سرشار دیدار کے
خموشی کا عالم ہے اپنا مقام ‫ | ‫ نہیں آشنا بحث و تکرار کے
جو آزاد ہیں کفر و اسلام سے ‫ | ‫ نہ قیدی ہیں سبحہ نہ زنار کے

یہ دل بے بہا جنس ہے اے نیاز
بہا مت اسے بن خریدار کے

جو ہین آشنا تیرے اسرار کے
وہ ہین یار ہر یار و اغیار کے

اندھیرا اُجالا نہان اور عیان
یہ جلوے ہین سب جلوہ یار کے

بہار و خزان ہمیشہ ہے ایکسان
کبھی یار گل ہین کبھی خار کے

اِدھر کی نہین جانتے رسم و راہ
میان ہم تو باشندے ہین پار کے

بِنا توڑ ہستی کی لے گنج وصل
بڑا گنج ہے زیر دیوار کے

کہان سے کہان لیکے پہنچا یہ دل
ملا ننگ یہان سے رہے ہار کے

نہین قیس و فرہاد سا مین نیاز
کہ ہون گرد صحرا و کہسار کے

موہنہ اپنا جو تونے دکھایا مجھے
وہین پھر جو ڈھونڈھا نپایا مجھے

بسا میری آنکھون مین تو اسقدر
کہ تجھ بن نظر کچھ نہ آیا مجھے

کہان تک کہون لطف و احسان عشق
کہ جون جون گھٹا مین بڑھایا مجھے

یہانتک دیا مجھکو حسن عروج
کہ بندے سے مولا بنایا مجھے

مین قربان ہون تیری نظرون کے یار
ملاتے ہی آنکھین گمایا مجھے

کہان ہین کدھر بیخودی کا مقام
وہان سے یہان تو ہی لایا مجھے

نیاز اب یہی ہے دعا و طلب
رکھہ اپنا ہی بندہ خدایا مجھے

یہ جو ہے کون و مکان یار وہی ہے سب لاشئے
جسکو کہتے ہو جہان یار وہی ہے سب لاشئے

گرچہ ہے نام و نشان کا ہی یہ سب نام و نشان
پر یہ نام اور نشان یار وہی ہے سب لاشئے

نہ تصور مین حق آوے نہ بیان کر سکیے
جب تصور جب بیان یار وہی ہے سب لاشئے

سوجھتا ہے وہی جو کچھ کہ تخیل بندھ جاے
حق جسے کہیے وہان یار وہی ہے سب لاشئے

ما عرفناک کہین صاحب لولاک جہان
بس وہان وہم و گمان یار وہی ہے سب لاشئے

نہ تو کچھ بولو نہ دیکھو نہ سنو مثل نیاز
دیدہ و گوش و زبان یار وہی ہے سب لاشئے

روٹھا ہوا وہ پیارا اگر اپنے سے من جاوے
بگڑا ہوا کھیل اپنا اک آن مین بن جاوے

یہ سوز درون مجھکو کچھ پھونکے ہی ڈالے ہے
آجانی گلے لگ جا تو جی کی جلن جاوے

رونا مجھے آتا ہے اس طفل سرشک اوپر
یون آنکھون مین پل پل کے جا خاک مین سن جاوے

مین جان بلب آیا ہون اس ہجر کے ہاتھون سے
یا آملے وہ دلبر یا جی کی لگن جاوے

عاشق ہو نیاز اوسپر گل پھاڑے گریبان کو
گر سیر کو گلشن کی وہ غنچہ دہن جاوے

کہتے ہین جسکو عشق ہمارا ہی نام ہے
شور و فغان کی اپنے یہان دھوم دھام ہے

گر پھونکدون جہان کو تو کچھ عجب نہین
مین آگ کا بھبوکا ہون میرا یہ کام ہے

ہوش و خرد سے ہمکو سرو کار کچھ نہین
ان دونون صاحبون کو ہمارا سلام ہے

منزل ہماری پاتے ہین کب شیخ و برہمن
اسلام و کفر سے پرے اپنا مقام ہے

دیر و حرم میں اور کلیسا کنشت میں
پھرتا ہمارے نام کا دم ہر کدام ہے

پر اک نیاز اپنے سے ہمراز ہے کہ وہ
شاہ نجف امیر عرب کا غلام ہے

میں وہ کوئی ہوں جسکا خدائی میں نام ہے
کہتے ہیں جسکو حسن سو مجھپہ تمام ہے

عالم میں میری جلوہ نمائی کا ہر طرف
غوغا ہے غل ہے شور ہے اور دھوم دھام ہے

خلقت کے کان پر ہیں اسی ذکر سے ہوئے
ہر ہر زبان پر یہی بات اور کلام ہے

جس دل میں دیکھیے تو ہماری ہی چاہ ہے
جو آنکھ ہے سو تاک رہی ہمکو مدام ہے

ہر سر کے بیچ اپنا ہی سودا ہے بھر رہا
اپنی تڑپ میں ریشہ و رگ ہر کدام ہے

دیکھا ہے جسنے حسن ہمارا بچشم دل
خوبان اس جہان سے کب اوسکو کام ہے

حاضر ہے بندگی میں ہماری تمام خلق
از عرش تا بفرش سب اپنا غلام ہے

رکھتا ہے ہمسے ہر کوئی راز و نیاز شیخ
پر ایک نیاز اپنا مدار المہام ہے

بہار چند روزہ سے دل اپنا شاد کیوں کیجیے
ہوائے حسن پر دل کو عبث برباد کیوں کیجیے

لگا کر دیدہ و دانستہ اپنے پانوں پر تیشہ
بکوہ عشق اپنا قتل جیون فرہاد کیوں کیجیے

لب شیریں کی باتوں پر نہ کیجیے تلخ کام اپنا
گئے اوقات راحت کے تئیں پھر یاد کیوں کیجیے

نہ دیجے خال و خط کے دام و دانہ پر میاں دلکو
اگر دیجے تو پیچھے نالہ و فریاد کیوں کیجیے

سمجھ کر مرغ دل کے آب و دانہ کی خبر لینی
تو اپنے دام میں پھنسکے تئیں صیاد کیوں کیجیے

جو انگلون مین آپ آدمی کہے ہے ہنسکے یون ظالم | جسے لیجیے غلامی مین اوسے آزاد کیون کیجیے

نیاز اب چپ رہو کوتہ کرو افسانۂ غم کو
جہان سے اوٹھ گئی ہے داد بس فریاد کیون کیجیے

سرزمین چشت کی آب وہوا کچھہ اور ہے
دین و دنیا سے نرالا اور ہی کچھ طور ہے

پھرتے ہین ہر گلی کوچہ مین از خود رفتگان
عشق کی وہان سلطنت ہے بیخودی کا دور ہے

کوئی سبحانی کہے کوئی انا الحق بابیلا ہے
بل بے تیرا بلبلانا یہ مقام غور ہے

کوئی شغل نیستی مین نیست و نابود ہے
کوئی نظارہ مین حق کے اک تماشا طور ہے

ہے حضور حق تعالی اونکی گاہے یو د و باش
دیکھتے ہین خلق کے گو دہلی والا ہوہ ہے

خندہ و گریہ بہم ہمدم ہین اون یاروں کے بیچ
جو کوئی روتا ہے پھر ہنستا وہین فی الفور ہے

جب کبھی تکلیف ہوا و کھین اور بیقراری ہو قرار
پھر تو مہر و لطف سے خوشتر جفا و جور ہے

کیا ہی تیزی اور تندی کرتی ہے اونکی نگاہ
جا پڑے جسپر نظر رہتا وہین وہ ٹھور ہے

وہ جو اک عرصے مین ہوتا ہے میسر اور جا ہے
یاوری سے عشق کی حاصل یہان فی الفور ہے

یہ تو سب سچ ہے مگر اون مین سے گننا آپ کو
ہرزہ گوئی ہے نیاز اور لاف ناخوش طور ہے

وہ تو الماس نگین ہین یا کہ ہین دُرِّ ثمین
کانچ کی تو پوت ہے یا ریزۂ بلّور ہے

۱

من موہن جب چھب کھلائی سرسون پھولی انکھین
نیاز کہانی سنو رے بھائی ہوش گئے بیہوشی آئی
پریم کی زردی مکھ پر چھائی سرسون پھولی انکھین
خودی گئی تسلی خدائی سرسون پھولی انکھین

ایضاً

۲

کچھ کا کچھ ہی دیت دکھائی سرسون پھولی انکھین
واہ گرو جی خوب سجھائی سرسون پھولی انکھین
ان کہنی مو سون کہلائی سرسون پھولی انکھین
وحدت من پر ایسی چھائی سرسون پھولی انکھین
ہر ہر بند سمندر پہچانون ہر ذرہ خورشید
بندہ کو مولی کہانون ویدی کو بے دید
اونچ نیچ مین فرق نہ جانون دوئی ہوئی ناپید
نیاز آپ کو آپ سجانو سمجھا عمرو کت زید

نکل گئی پریت کورائی سرسون پھولی انکھون مین

ایضاً منہ

۳

مدہ سبھائی ہوش مین آئی دیکھو جی اب اُلٹے ہے
نکل گئی پریت کورائی دیکھو جی اب اُگلے ہے
سمندر بند مین ڈبکی کھائی دیکھو جی اب پچھلے ہے
نیاز کے پردے مین ہو خدائی دیکھو جی اب نچلے ہے

منہ

۴

صُمٌّ بُکْمٌ عُمْیٌ ہو کے حق سے دھیان لگاؤ جی
پاک منزہ ہو رہے ہو کے سُبحانی گن گاؤ جی
بیرنگی کی صورت جا کے اپنا آپ گماؤ جی
نیاز گیا جب اللہ لوگو کون رہا فرماؤ جی

منہ

۵

سُن دُھن مرلی من موہن کی سُدھ بُدھ بسرائی
ہر صورت مین نیاز کو جانو ایسی مست بورائی
سکھی سہیلی سنگ کی کھیلی ناٹھیں پریت پچھانی
بابیت کی بیت کہا ہوت ہو سانچ کہو گیانی

منہ

جوگنیا کا بھیس بنا کے پی کو ڈھونڈن جاؤں ۴ نگری نگری دوارے دوارے پی پی سبد سناؤں
درسن بھیکاری جگ مین ہوکے درشن بھچایاؤں تن من جوبن اونپر واروں تب مین نیاز کہاؤں

ہوری

ہوری ہو رہی ہے احمد جیو کے دوار ۵ حضرت علی کو رنگ بنو ہے حسن حسین کھلار
ایسی ہوری کی دھوم مچی ہے چہونداور پری ہے پکار ایسلو نوکھو چیتر کھلاڑی رنگ دہنو سنسار
نیاز پیارا بھر بھر چھڑکے اکہی تک سہس پچکار

ایضا

سن ہوری کہی رت پھاگن کی آئی بہار ۸ ہوری کھیلے دھوم مچائے ناچے دیدے تال
نیاز پیارا چتر کہاوے اچپل کھیل کھلار لکھ پینڈین اور پچکوا مانگین تب ہم چیر اتار

ایضا

من موہن پیار و موہ رہین تج دینو ری ۹ پہلے تو بانکی آن دکھاکے من میرو ہر لینو ری
اب پاین کو بیراگ یوہے آپ ہت تگ کینو ری نیاز پیا کو ہری سنگت سے سو تن بیرن چھینو ری

ایضا

سکھی جاسے ہے ڈارے رہا اگن سب گات ۱۰ بید ہو ناری و بکہن لاگو پھالک پہ گیو ہات
ہدن بسن کو پیا تج دینو سوت کا پکر و ہات نیاز پیا بن کیونکر گزرے کیسے کٹے دن رات

ایضا

نیا لگا دو پار خواجہ موری نیا لگا دو پار تاکو ری اپنا باتھہ گہیا تاکو ری کھیون ہار	۱۲	بنا کھویا بہی بہی ہون آن پڑری منجدہار بوڑی جات ہے نیاز کی نیا تم ہوتے جگتار

ایضاً

نظام الدین گریب نواج باتہہ گہی کی تمہیں کو لاج گنج شکر کی پیارے دلارے سوہت تیسر ہند کو راج	۱۴	زری ازبخش محبوب الہی سرس امیر جہا سرتاج سب موہے رے من کی کاج سنوار وتن من جیہ کہہ ہتون نیاج

کبت

رنگ رلا پو بسنت نئی رت حضرت نبی رسول کی عاشق بہونرادرس کیلے تی انگ نہ ماوت پہول کی	۱۸	ہری ہری رنگ حسن کی ہری لال لال کیاں چیین کی لالی علی بتول بہئی واکی مالی رب کے حضور بنائی ڈالی

ویہنوا انعام امت کے شفاعت یعنی نیاز قبول کی

ہوری

ہوری کھیلین شام سے مین چلی برج کی نگریا پیو پیا ہر سے چونر جہرکے مین بورن واکی پگریا	۱۹	ہاتھہ مین تھال عبیر گلال کو سرپہ رنگ کی گگریا نیاز کھونا جانت یوجبت کیو بتاوے دیو ڈگریا

منہ

سکھی چاہے کہوں موہن کہسیا ٹرپت ہی توہی رس کو دوکھہ روپ جوبن سب کہوی دیو جیون سبت ہے توس ہلکن کو	۱۱	موہے کاہو کلا کل ناہیں پرت کیو بیاکل تن اس ہن کو جب نیاز بران سکت نہی پہر کا کرہوں ہاٹن کو

منہ

ہلسات جیا پیا دیکہین کو نہ سہات کہو موہنہ رہن کو	۱۲	دونین بہنیو جہر کی جہر نابانس بدرا ہیں برت سانون کو

پیا پیا تیرت پری ہون ہی پیا او کہت ہی یا بیدن کو   تورى بلبل جاؤن نیاز پیا دیکھ دیکھ کر موری تن من کو

سنہ

پیا پہرت ہم کچھو نہ کہی ہی من کی بات من ہی من ہی   بیاکل پہرت ہون کی بارى کچھ ن کہت بنت نہی ہی
چلے کہو کوئی نیاز مولا سے ست چہاڑ و مو سی بہیان گہی   اپنے عاشق کو پار اوتار و مانجھ دہار ستوى نیا بہی

ایضاً

ہورى ہولی ملے سنند یا کی ہاتی   جہوان پیا کی دہوم مچی ہے گہر گہر رنگ رچو رى
دہر ہی یاد کسے گی کت پیا گن کت ہورى   نیاز کہا ہو کل چہپا سے آج کرد سو کر و رى

ایضاً

کیسو ر چور ی رنگ ہورى اجمیر خواجہ   نرناری کی پاک چیر یا پریم کی رنگ چہکوتى
رانا راؤ اور شیخ مشائخ رل مل جا پنجر جو رى   جا ہیں ہین محبوب الہی گو ین مان کستورى
یار سیا کی نرمل مورت جوتی ردیپ بہورى   ایسے رنگیلے بنے سے لاگی نیاز کی من کی رورى

ایضاً

پیا مو سے تم کیسی کی من ہر کی پہر کہبر نہ لینی   تم بن دن بہیو باس بدیرین ہین بیٹے کو برینی
نیاز تہا سے کاج گنوائی گہر کی لاج گمٹم تج دینی   کوئی کسے سو کو دکہیا رى کوئی کہے ہو مست کی ہینی

ایضاً

ایسی ہورى کہیلن چہورى جا کی دہوم مچی چہون اورى   کرو پچکارى نت سرت کی پریم رس کے رنگ بہورى
تہی نارى سکہیان سارى تی ہی بجولی کیو سر بورى   وا پیا سے لاگ ہی ہی نیاز کی جیت اور ہت کی ڈورى

قطعہ تاریخ طبع دیوان عارف باللہ الصمد شاہ نیاز احمد صاحب نور اللہ مرقدہٗ

رشحۂ خامۂ عنبر شمامہ جناب منشی محمد عبدالرزاق صاحب سحرؔ لکھنوی

نامی انوار احمدی مطبع سے
دیوان نیاز خوب چھپکر نکلا

دیوان بجائے خود ہی یک پیر طریق
ظاہر ہے جو اہل دل نے اس سے سیکھا

کس پائے کے ہونگے وہ کہ جنکا دیوان
توحید پکارتا ہے کھلم کھلا

دیوان کی طرح ہے چھپائی اچھی
کاغذ اچھا ہے خط نہایت اعلیٰ

مالک کی طرح ہے یہ مطبع نامی
آتے ہیں نیاز مند خدمت صدہا

خوش خلق و علیم نیک نیت واللہ
ممدوح سا آجتک نہ دیکھا نہ سنا

قرآن و حدیث اور تفسیر و کتب
نکلا جو کام سب سے اعلیٰ ٹھہرا

لکھتا میں ہزار شعر توصیف میں یہ
امید نہیں کہ پائیں صفحات میں جا

یکبارہ جو حصول تھا حضوری کا شرف
مجھ سے پئے طبع سال ارشاد ہوا

تاریخ کی فکر تھی کہ ہاتف نے کہا
دیوان نیاز خوب روشن اچھا

۱۳۱۳ھ